T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

MAKROEKONOMİK NİCEL GÖSTERGELERİN YABANCI YATIRIM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ 2003'TEN 2018'E IRAK VAKA ÇALIŞMASI

Awaz Naji Badal KOSA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç.Dr. Mercan HATİPOĞLU

Çankırı -2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

MAKROEKONOMİK NİCEL GÖSTERGELERİN YABANCI YATIRIM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ 2003'TEN 2018'E IRAK VAKA ÇALIŞMASI

Awaz Naji Badal KOSA
ORCID : 0000-0003-2267-9053

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç.Dr. Mercan HATİPOĞLU

Çankırı -2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iv
TEZ KABUL VE ONAY v
ÖNSÖZ vi
ÖZET vii
ABSTRACT viii
KISALTMALAR ix
TABLO LİSTESİ x
ŞEKİL LİSTESİ xi

1. GİRİŞ 1

2. GENEL OLARAK YABANCI YATIRIM 2

2.1 Yabancı yatırımın tanımı 2
2.2 Yabancı yatırım türleri 2
2.2.1 Dolaylı yabancı yatırım (Portföy yatırımı) 2
2.2.2 Doğrudan yabancı yatırım 2
2.3 Doğrudan yabancı yatırım güdüsü 3
2.4 Doğrudan yabancı yatırım şekilleri 4
2.4.1 Ortak yatırım 4
2.4.2 Tamamı yabancı yatırımcının mülkiyetinde olan yatırımlar 4
2.4.3 Çok uluslu şirketler 4
2.5 Doğrudan yabancı yatırımın etkileri 5
2.6 Yabancı yatırımın karşılaştığı riskler 5
2.6.1 Ekonomik riskler 6
2.6.2 Ekonomi dışı riskler 6
2.7 Yabancı doğrudan yatırım çeken teşvikler 6
2.7.1 Finansal teşvikler 6
2.8 Doğrudan yabancı yatırım çekme politikaları 6

3. YABANCI YATIRIMI AÇIKLAYAN TEORİLER 7

3.1 Pazar kusuru teorisi 7
3.2 Koruma teorisi 8
3.3 Ürün ömür döngüsü teorisi 8
3.4 Konum teorisi 8

4. IRAK'TA YABANCI YATIRIM 8

4.1 Irak' ta Yatırımı Geliştirme Ajansları Ve Yatırımı Teşviki 8
4.1.1 Ulusal Yatırım Komisyonu 9
4.1.2 Bölgesel Yatırım Komisyonları 9

4.1.3 Kürdistan Bölgesel Hükümeti Yatırım Konseyi 9
4.2 Yatırım ruhsatı verme prosedürleri 10
4.3 Irak'ta Yatırımın Geliştirilmesinde Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Kurumu Yönergeleri 12
4.4 Irak'ta yatırım düzenleyen hukuki sistem 13
4.4.1 Irak yatırım yasası özellikleri 13
4.5 Yatırım Yasasının teşvikler sağlaması 17
4.6 Yeni konsept tanıtımı: geliştirici 18
4.7 En şeffaf prosedürler: yatırımcı ve kurumlar için teminatlar 19
4.8 Irak'ta yatırımın önündeki engeller 19
4.9 Irak yatırım yasası – Daha yakından bakış 21
4.9.1 Yasanın amaç ve avantajları 21
4.10 Irak'a Yabancı Yatırımları Çekme Stratejisi 23

5. EKONOMİK GÖSTERGELER VE YABANCI YATIRIMLAR 24

5.1 Ekonomik büyüme ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi : 24
5.1.1 Ekonomik büyümenin tanımı 24
5.1.2 Ekonomik büyümenin faktörleri 24
5.2 Gayri safi yurtiçi hasıla kavramı 25
5.2.1 Gayri safi yurtiçi hasılanın tanımı 25
5.2.2 Nominal ve reel gayri safi yurtiçi hasıla 25
5.3 Ekonomik büyümenin doğrudan yabancı yatırımlara etkisi 25
5.4 Enflasyon ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi ... 26
5.4.1 Enflasyonun doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi 26
5.5 Döviz kuru ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi.. 26
5.5.1 Döviz kurunun tanımı 27
5.5.2 Döviz kurunun doğrudan yabancı yatırım çekmeye etkisi 27
5.6 Vergi ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi 27
5.6.1 Verginin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi 27

6. NİCELİKSEL GÖSTERGELER VE GSYH İLİŞKİSİ 29

6.1 Irak 2003-2018 arası dönem enflasyon durumu 29
6.1.1 Enflasyonun GSYİH ile ilişkisi 29
6.1.2 2003-2018 Yılları Arasındaki Dönemde, Irak'taki Enflasyon ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İlişkisinin Gelişimi 29
6.2 2003-2018 yılları için Irak'ta döviz kuru ve gelişim aşamaları 32
6.2.1 2003-2018 dönemi için Irak'ta döviz kurunun gayri safi yurtiçi hasıla ile ilişkisi : 32
6.3 Irak'ta Vergi Gelişimi ve Bu Gelişimin 2003-2018 Yılları Arasındaki Dönemde GSYİH İle İlişkisi: 33
6.3.1 Verginin Irak'ın Gayri Safi Yurtiçi Milli Hasılasıyla İlişkisi 33
6.3.2 2003-2018 Yılları Arasındaki Dönemde Irak'ta Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ile Vergi Ilişkisinin Gelişimi 34

7. NİCEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 36

7.1 2003-2018 Dönemi İçin Irak'ta Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisinin Gelişimi 36
7.2 2003-2018 Dönemi İçin Irak'ta Enflasyon Ve Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki İlişkinin Gelişimi 39
7.3 2003-2018 Dönemi İçin Irak'taki Doğrudan Yabancı Yatırım İle Döviz Kuru İlişkisinin Gelişimi 41
7.4 2003-2018 Dönemi Için Irak'ta Vergiler Ve Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki Ilişkinin Gelişimi 44

8. SONUÇLER VE ÖNERİLER 49

KAYNAKLAR 51

ÖZGEÇMİŞ……..57

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Makroekonomik Nicel Göstergelerin Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi "2003'ten 2018'e Irak Vaka Çalışması"* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

31/5/2023

İmza

Awaz Najı Badal KOSA

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Awaz Naji Badal KOSA tarafından hazırlanan *MAKROEKONOMİK NİCEL GÖSTERGELERİN YABANCI YATIRIM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ "2003'TEN 2018'E IRAK VAKA ÇALIŞMASI"* başlıklı bu çalışma, *31.05.2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *İşletme* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Doç. Dr. Mercan HATİPOĞLU İmza: ……

Üye : Dr.Öğretim Üyesi Murat KUTLUTÜRK İmza: ……

Üye : Dr.Öğretim Üyesi Erol YENER İmza: ……

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, 2003-2018 yılları arasında Irak'ta gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar ile GSYH, döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Tezimin yazma sürecinde bana verdiği destek için danışman hocam *Doç. Dr. Mercan HATİPOĞLU'na* teşekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatım boyunca bana destek olan eşime ve tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

31/05/2023

Awaz Najı Badal KOSA

ÖZET

Tezin Başlığı : Makroekonomik Nicel Göstergelerin Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi"2003'ten 2018'e Irak Vaka Çalışması"

Tezin Yazarı : Awaz Naji Badal KOSA

Danışman : Doç. Dr. Mercan HATİPOĞLU

Anabilim Dalı : İşletme

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 31/05/2023

Yabancı yatırım, özellikle küresel ticaretin serbest hale getirilmesine ilişkin yasaların çıkartılması, iletişimde devrim sayılan gelişmelerin yaşanması ve sermaye hareketinin kolaylaşması sonrasında dünyanın çoğu ülkesi için acil bir gereklilik haline gelmiştir. Buna ek olarak birçok ülke, dış ticaret açılımlarını gerçekleştirmek ve ticaretin serbestleştirilmesi (özellikle gümrük kanunları) gibi hususlarda uyum sağlayabilmek adına Dünya Ticaret Örgütü'ne girme çabasındadırlar. Bu çalışmanın amacı, Irak'taki yabancı yatırımları etkilediği düşünülen, döviz kuru, enflasyon ve GSYH değişkenleri ile yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi göstermektir. Araştırmada yöntem olarak zaman serisi grafiklerinden faydalanılmıştır. Sonuçlar Irak ekonomisinde doğrudan yatırımların ekonomik parametrelerden çok güven ve istikrar ile alakalı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Yatırım, Doğrudan Yatırım, Makroekonomik Göstergeler, Irak'ta Yatırım

ABSTRACT

Thesis Title **:** Measuring The Impact Of Macroeconomic Quantitative Indicators On Foreign Investment "Iraq Case Study From 2003 to 2018"

Author **:** Awaz Naji Badal KOSA

Supervisor **:** Assoc. Prof. Dr. Mercan HATİPOĞLU

Department **:** Business Administration

Thesis Type **:** Master's Thesis

Date **:** 31/05/2023

Foreign investment has become an urgent requirement for most countries of the world, especially after the laws of global trade liberalization, the communications revolution and the ease of movement of capital, and most countries of the world are trying to join the World Trade Organization to commit to openness and trade liberalization (especially customs laws). The aim of this study is to show the relationship between foreign investment and exchange rate, inflation and GDP variables, which are thought to affect foreign investments in Iraq. Time series graphics were used as a method in the research. The results showed that direct investments in the Iraq economy are more related to confidence and stability than economic parameters.

Keywords: Foreign Investment, direct investment, Macroeconomic Indicators, Investing in Iraq

KISALTMALAR

DYY Doğrudan Yabancı Yatırım

GSYİH Gayri Safi yurtiçi Hasıla

IMF Uluslararası Para Fonu

NICI Irak Ulusal Yatırım Otoritesi

TABLO LİSTESİ

Tablo No **Sayfa**

Tablo 6.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH büyüme oranlarının ve enflasyon. 30
Tablo 6.2 : 2003-2018 dömeni için Irak'ta GSYİH'nın ve paralel döviz kuru. 32
Tablo 6.3 : 2003-2018 dönemi için GSYİH ve vergi gelirleri. 34
Tablo 7.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH ve net doğrudan yabancı yatırım. 37
Tablo 7.2: 2003-2018 dönemi için net yabancı yatırım büyüme oranı ve enflasyon oranı..... 39
Tablo 7.3:2003-2018 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ve paralel döviz kuru. 42
Tablo 7.4:2003-2018 dönemi için Irak'ta vergiler ve doğrudan yabancı yatırım..... 45
Tablo7.5: 2003-2018 arası dönem için değişkenlerin korelasyon analizi……..48

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No **Sayfa**

6.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH büyüme oranlarının ve enflasyon. 31
6.2: 2003-2018 dönemi için Irak'ta GSYİH'nın ve paralel döviz kurun. 33
6.3: 2003-2018 dönemi için GSYİH ve vergi gelirleri. 35
7.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH ve net doğrudan yabancı yatırım. 38
7.2:2003-2018 dönemi için net yabancı yatırımın büyüme oranı ve enflasyon oranı 40
7.3: 2003-2018 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ve paralel döviz kuru. 43
7.4: 2003-2018 döneminde Irak'ta vergiler ve doğrudan yabancı yatırım. 46

1. GİRİŞ

Yatırım artık yerel veya ülkeyle sınırlı bir işlem değildir. İletişim devrimi, küreselleşme, ticari açılım ve benzeri olgular akabinde, sermaye artık tek bir yerde sınırlı kalmamıştır. Dolayısıyla kâr, vergi muafiyetleri ve ekonomik güvenlik gibi unsurların mevcut olduğu her yere sermaye gitmektedir. Ekonomi literatürü, yatırımı çeken faktörlerin ve incelendiği ve analiz edildiği birçok çalışma ile doludur. Bu araştırmada, Irak'ta doğrudan yabancı yatırımı etkileyen yurtiçi hâsıla, enflasyon, döviz kurları ve vergiler gibi nicel makroekonomik göstergelere odaklanılmıştır.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın genel çerçevesi sunulacak olup, bu bölüm yabancı yatırıma odaklanmakla birlikte genel olarak tüm yatırımları içermektedir. Bunun yanı sıra ekonomik göstergeler ve değerlendirme yöntemleri sunulmaktadır. İkinci bölüm ise araştırmanın pratik yönüdür; nitel makroekonomik göstergelerin yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin ölçülmesini ve 2003-2018 yılları arasındaki dönemde Irak vaka çalışmasının bir özetini, sonuçları ve önerileri içerir.

2. GENEL OLARAK YABANCI YATIRIM

Yabancı doğrudan yatırım karmaşık bir ekonomik olgudur ve bu olguyu kavrayabilmemiz için bu konu başlığını doğrudan yabancı yatırım tanımına ayırdık ve daha sonra da gerekçelerine yer verdik.

2.1 Yabancı yatırımın tanımı

Yabancı yatırım, sermayenin bir ülkeden diğerine akışını ve ev sahibi ülkede şirketlerin ve varlıkların mülkiyetinin alınmasını ifade eder (Uras,1979: 19). Şu şekilde de tanımlanabilir: "Yurt dışından gelen yatırım olup, sermaye sahibi ve bir ekonomideki yatırım projelerinin oluşturulması için katkı sağlayanlar tarafından başka bir ekonomideki mevcut bir kuruma yapılan yatırımdır" (Şehrazat, 2005:72).

Ayrıca yabancı yatırım kavramı, "bir ülkenin sahip olduğu nakit, teknoloji ya da her türlü sermayenin; kamu ya da özel mali kaynakların yurtdışında gerçekleşen her türlü kullanımıdır" şeklinde tanımlanabilir. Bu kullanım da, sermayenin kaynağı olan gerçek veya tüzel kişinin, projenin bir kısmı veya tamamı üzerinde kontrol sahibi olması ve karar alabilmesi ile ilişkilendirilmektedir (Abed, 2005:16-17).

2.2 Yabancı yatırım türleri

2.2.1 Dolaylı yabancı yatırım (Portföy yatırımı)

Şu şekilde tanımlanan yatırımdır: "Portföy yatırımı, finansal piyasalardan hisse senedi veya devlet tahvili satın alarak menkul kıymetlere yatırım yapılmasıdır (Abu Qahf,2001:14). Borsa portföyündeki yabancı yatırım bir ülkedeki ulusal kurumlar için başka bir ülkenin mukimleri aracılığıyla hisse, tahvil vb. satın almak anlamına gelen ve hisse senedi ve tahvil ihraç eden şirketlerin kârlarından pay verdiği dünyanın farklı ülkeleri arasındaki orta ve uzun vadeli sermaye ile ilgilidir (Muhammed, 2005:43-44).

2.2.2 Doğrudan yabancı yatırım

Yabancı doğrudan yatırım: ev sahibi ülkelere finansal ve teknolojik materyalleri ve teknik uzmanlığın transfer edilmesi şeklinde tanımlanmakadır (Duce & Espana, 2003). Şöyle de tarif edilebilir: "yatırımcının tek başına veya eşit katılımla şirket başka bir ülkede şirket kurmasıdır "(De Mooij & Ederveen, 2001).

Genel olarak doğrudan yabancı yatırım sabit varlıklara yapılan yatırımlar olup, dolaylı yabancı yatırım devlet ve kurumsal tahvillere her tür banka kredisine ve her tür hisse senedine yapılan tüm finansal yatırımlardır. Diğer bir tanım ise "bir kurumun faaliyetine doğrudan katılan yabancı bir özel sermaye aracılığıyla sahip olduğu (değerlendirmeye tabi olarak) nakdi veya ayni kaynaklar grubudur (Al-Tamimi, 2008). Yabancı yatırımcının, tam mülkiyeti ya da yönetim hakkını güvence altına alan bir paya sahip olması önem arz etmektedir (Mabruk, 2007).

OECD tanımına göre ise aşağıdaki kriterler geçerlidir:

- Bir kurumun, iştirakin, şubenin, vb., oluşturulması veya genişletilmesi;
- Yeni veya mevcut bir kuruma katkı;
- Buradaki kredinin yapısı uzun vadelidir (5 yıl veya daha fazla).

Yabancı yatırımcının ikamet ettiği ülke dışında bir ülkede yatırım faaliyetleri yürüten bir şube veya bağlı ortaklığı olması gerekir (OECD 1983:14). Ortaklık payının şirket paylarının %10'una eşit veya daha fazla olduğu durumlarda buna yerel şirket, birim veya şube adı verilir. (Khadir, 2004). Uluslararası Para Fonu'na göre, doğrudan yabancı yatırım, şu şekilde değerlendirilir: Bir ekonomide yerleşik bir işletmenin başka bir ekonomide yerleşik bir işletmede kalıcı bir menfaat elde etme amacını yansıtan yatırımdır ve yatırımcı ile kurum arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığına işaret eder (Himed, Abed, & Awwad, 2020).

2.3 Doğrudan yabancı yatırım güdüsü

Şirketleri veya bireyleri anavatan dışındaki ülkelere yatırım yapmaya iten bir dizi faktör vardır ve yatırımcı bu bir dizi hedefin peşindedir (Al-Samarrai, 2016)

- Üretim düzeyinde ölçek ekonomilerinden yararlanma
- Ürün fazlası olarak görülen ve satış imkanı olmadığı için ürünlerini pazarlama amacıyla yeni pazarlara ulaşmak.
- Ev sahibi ülkelerde daha düşük ücret avantajı elde etme arzusu
- Gümrük vergileri veya çeşitli türde kısıtlamalar çıkması
- Risklerin dağıtılması (savaş, kamulaştırma, müsadere vb.)
- Faiz oranlarında ve döviz kurlarında gözlemlenen oynaklık

- Yabancı yatırımları kendisine çekebilmek için ev sahibi ülkeler tarafından verilen yatırım teşvikleri
- Yabancı şirketlerin sahip olduğu teknoloji, yerel şirketlerle fiyat, ürün kalitesi ve hizmet bazında rekabet etmelerini sağlar
- Ev sahibi ülkelerde kar fırsatlarının artırılması (Abed, 2005:25-29)

2.4 Doğrudan yabancı yatırım şekilleri

Doğrudan yabancı yatırım biçimleri, yabancı yatırımcının projeye sahip olma yüzdesine göre belirlenir. Kısmi veya mutlak olabilir. Bu mantığa göre, doğrudan yabancı yatırım üç ana türe ayrılır: ortak, tamamı yatırımcıya ait olan ve çok uluslu şirketler (Muhammed & Riyad,2013).

2.4.1 Ortak yatırım

Ortak yatırım tanımı : İki farklı ülkeden iki tarafın (veya iki tüzel kişinin) veya daha fazlasının kalıcı olarak sahip olduğu veya iştirak ettiği bir iş projesidir. Buradaki müştereklik, sermayedeki payla sınırlı olmayıp, yönetim, uzmanlık, patentler veya markalar vb. hususları da kapsamaktadır. (Abu Qahf, 2003:48).

2.4.2 Tamamı yabancı yatırımcının mülkiyetinde olan yatırımlar

Yabancı yatırımcının tam mülkiyetine sahip olduğu yatırımların tanımı:Bu tür bir yatırım, ev sahibi ülkede bir üretim, pazarlama veya diğer herhangi bir üretim veya hizmet faaliyeti dalı kuran yabancı yatırımcı veya çok uluslu şirket olarak bilinir. Özellikle yabancı yatırımcı için tamamı mülkiyetinde olan yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımın en çok tercih edilen biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.(Himed vd., 2020).Bu projelerin büyüklüğü, gerek kuruluş gerekse işletme aşamasında daha fazla işçinin istihdam edilmesini sağlamaktadır (Khalef,2004:18). Bu yatırım biçiminde yabancı yatırımcı, ev sahibi ülkenin müşterisini ikna etmeye ve yatırım tanıtımını en iyi şekilde yapabilmeye bel bağlar bu da bu yatırımcının genişleme ve pazarlama politikalarının uygulanması açısından işini kolaylaştırır (Gauthier,1992:702).

2.4.3 Çok uluslu şirketler

Çok uluslu şirket tanımı: “Farklı uluslardan çok sayıda projeyi kontrol eden ve öok fazla insan kaynağına sahip olup aynı zamanda ortak bir strateji izleyen devasa

şirketler grubudur. Çok uluslu şirketler, satılık yabancı iştirakleri olsa bile sadece ihracat odaklı şirketlerdir (Himed vd., 2020).

Çok uluslu şirketler, aşağıdakiler de dahil olmak üzere birkaç önemli ekonomik özelliğe sahiptir:

Bu kuruluşların devasa yapıları aşağıdakilerden kaynaklanmaktadır;

- Ürün çeşitliliği;
- Faaliyet çeşitliliği;
- coğrafi dağılım;
- Üst yönetim odağı;
- Teknolojik üstünlük.

Çok uluslu şirketler üstlendikleri projelere ihdas edilen vergiler yoluyla vergi gelirlerini arttırma imkanına sahiptir (Tommy, 2007).

2.5 Doğrudan yabancı yatırımın etkileri

Ev sahibi ülkelerin, ekonomik büyüme elde edilebilecek avantajların farkında olmaları nedeniyle, diğer yabancı yatırım türlerine göre doğrudan yatırımı tercih etmeleri önem arz etmektedir (Al-jamil, 2002:216). Çünkü ödemeler dengesinin iyileştirilmesi yabancı yatırımlar sayesinde olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım, çok uluslu şirketler aracılığıyla sermaye, teknoloji transferi sağlar ve yerel firmaların organizasyon becerilerini yükseltir (Seyidoğlu,2003:12-13). Şirketlerin hayatta kalma, genişleme ve tesislerini geliştirme hedefine ulaşmaya odaklanması gerektiğinden, doğrudan yabancı yatırım, yerel şirketler arasındaki rekabet ruhunu geliştirir (Ramazan,2007). Ancak unutulmamalı ki, yabancı yatırımcının vergi kaçırmak ve döviz transferi yapmak gibi hedefleri de olabilir. (Attia, 2001: 250-251).

2.6 Yabancı yatırımın karşılaştığı riskler

Yatırımlar farklı risk türlerine maruz kalır ve bu riskler genellikle ekonomik ve ekonomik olmayan riskler olarak sınıflandırılır ve genellikle bu risk nedenleri örtüşür bunu aşağıda vereceğimiz örneklerden fark edebiliriz:

2.6.1 Ekonomik riskler

Hükümetlerin koruyucu ve zorunlu amaçlarla aldıkları tedbirlerle oluşturdukları riskleri içerir ve bu tedbirler aşağıdakileri beraberinde getirir. Devlet ulusal endüstrilerin korunması veya desteklenmesi aamcıyla döviz ve nakit transferleri üzerinde kontrol tedbirleri alır. (Gauthier,1992:711).

2.6.2 Ekonomi dışı riskler

a) Siyasi Risk

Elbette, siyasi istikrarsızlık genellikle yatırımcıların yatırım yapma konusunda cesaretini kırar (Abed, 2005:25-29).

b) Hukuki Tehlike

Yatırımcılar ve yabancı yatırım projeleri, yatırımlarından kazanç sağlamak için hukuki açıdan uygun ülkeleri (düzenleyici, çalışma yasaları, çevre koruma, tüketici ve diğer yasalar) tercih ederler (Saqr, 2003).

2.7 Yabancı doğrudan yatırım çeken teşvikler

Doğrudan yabancı yatırımı çekmek, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülke tarafından benimsenen bir politika haline gelmiş ve bu kapsamda kısıtlamalar önemli ölçüde azalmıştır (Tommy, 2007).

2.7.1 Finansal teşvikler

Bunlar, yeni yabancı yatırımları veya bazı operasyonları finanse etmek veya sermaye maliyetlerini karşılamak için şirketlere doğrudan mali teşviklerin verilmesini içerir. En yaygın türler devlet hibeleri, sübvansiyonlar ve devlet iştirakidir (Bin Al-Akhdar, 2015:160) .

2.8 Doğrudan yabancı yatırım çekme politikaları

Doğrudan yabancı yatırımı çekmek ve teşvik etmek için gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenen aşağıda sayılanlar da dahil olmak üzere birçok politika vardır (Hope, ve Griffin, 2003:875).

a) İhracatı teşvik politikaları

İhracatı geliştirmek için yerel tedarik kaynakları bulmak ve şirketlerin kârlarının bir kısmını yeniden yatırıma yönlendirmek için çaba sarf etmek (Murad,2003).

b) Çağdaş teknolojinin benimsenmesi politikası

Teknoloji, mevcut ve gelecekteki işgücü piyasasında doğrudan yabancı yatırım için üstün çekiciliğe sahip bir rekabet yeteneği kazandırmakta ve üretim seviyesini yükselterek ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli bir role sahip olmaktadır (Salman vd., 2021:11).

c) Fiyat Serbestleştirme Politikası

Piyasa güçlerine kaynakların tahsisinde en büyük rolü vermek için fiyatları devlet müdahalesinden kurtarmayı amaçlayan ve doğal tekel özellikleriyle karakterize piyasaları düzenleyici kurumlar yoluyla regüle edilmesini ifade etmektedir (Hassan, & Sabah, 2019: 93-106).

d) Kamu kurumlarının özelleştirilmesi

Bu politika özelleştirme doğrudan yabancı yatırım akışında önemli bir rol oynadığından ve birçok gelişmekte olan ülke kamu sektörünü özelleştirmek için büyük programları sürdürmekte olduğundan dolayı yabancı şirketlerle birleşmeye ilişkin kuralların belirlenmesi prosedürüdür (Al-Wazzani, ve Al-Rifai, 2005).

3. YABANCI YATIRIMI AÇIKLAYAN TEORİLER

Şirketlerin başarısı bir dizi değişkene, finansal, idari ve teknolojik kaynaklara bağlıdır. Bu konu başlığında, yabancı şirketleri başka ülkelerde yatırım yapmaya iten teorileri ele almaya çalışacağız.

3.1 Pazar kusuru teorisi

Bu teori, ev sahibi ülkelerin pazarlarında kusursuz rekabetin olmadığını ifade eder (Abdgman, 1999). Bu teori aynı zamanda, tam rekabet olması durumunda, çok uluslu şirketin piyasayı etkileme veya kontrol etme gücünün azalması gerektiğini söyler (Muhammed,2005). Çok uluslu şirketler faaliyetlerinin büyük bir kısmını ev sahibi ülkeye aktardığında yeni Pazar olarak (çok az rekabetin bulunduğu) rekabetin çok yoğun olduğu pazardan kaçar (Muhammed, 2021).

3.2 Koruma teorisi

Bu teori mümkün olan en uzun sürede ev sahibi ülkelerin pazarlarında üretim, pazarlama ve diğer alanlarındaki yeni inovasyonun (teknik sırlar ve bilgiler) diğer kanallar üzerinden yerel makamlara sızmaması için şirketlerin azami yatırımla yürütmekte olduğu koruyucu politikaları ifade eder (Al-Aşqar, 2007). Bu önlemler ev sahibi ülkelerin hükümet kontrollerini ve politikalarını güçsüzleştirdiğinden çok uluslu şirketlerin uyguladıkları ekonomik faaliyetlerde yürüttükleri koruma sürecinin hiçbir gerekçesi olmadığı söylenebilir (Ajamia & Ahmed, 1999).

3.3 Ürün ömür döngüsü teorisi

Bu teori, özelde gelişmekte olan ülkelerde ve genel olarak gelişmiş ülkelerde yabancı yatırımların yükselişine bir açıklama bulmaya ve aynı zamanda bir yandan bu şirketlerin yatırımlardaki motivasyonlarını gösterirken, diğer yandan yeniliklerin ve yeni icatların ana ülke dışına transferinin nedenlerini açıklamaya çalışır (Saqr, 2003).

3.4 Konum teorisi

Bu teori çok uluslu şirketlerin yatırım kararlarını etkileyen ev sahibi ülkelerin çevresel faktörlerine odaklanır (Jassim, 2017). Ev sahibi ülkerin konumu yatırım kararlarını (çok uluslu şirketler tarafından alınan) etkilenmektedir (Murad, 2003):

- Bazı pazarlama faktörleri: rekabet derecesi, dağıtım noktaları, teknolojik ilerleme, pazar büyüklüğü
- Maliyetlerle ilgili faktörler: hammadde taşıma maliyetleri ve işgücü varlığı ve düşük ücretler
- İhracata gümrük kısıtlamaları ve kota getirilmesi

4. IRAK'TA YABANCI YATIRIM

4.1 Irak' ta Yatırımı Geliştirme Ajansları Ve Yatırımı Teşviki

Irak'ta 2006 Yatırım Kanunu kapsamında kurulan ve 2009 ve 2015 yıllarında yapılan değişikliklerle güçlendirilen birçok yatırım ajansı bulunmaktadır. Ulusal Yatırım Komisyonu, ülke genelinde "Stratejik Kare 7" projeleri olarak tanımlanan büyük projeler, ele almak üzere görevlendirilmiştir. RIC'ler ise daha küçük yerel projelere odaklanır. IKBY'de, Yatırım Kurulu, Ulusal Yatırım Komisyonu'nunkine benzer

görevler üstlenir. NIC ve RIC'ler hidrokarbon, bankacılık ve sigorta sektörleri dışındaki tüm yatırımları teşvik etmek ve kolaylaştırmakla görevlidir. Tek noktadan hizmet veren merkezler olarak tasarlanmıştır. Bu kuruluşlar, bilgi sağlayabilir ve büyük altyapı projeleri için inşaat sözleşmeleri gibi sözleşmelere imza atabilir ve yabancı ve yerli yatırımcılar için Ticaret Bakanlığı'nda iş tescili sürecini kolaylaştırabilir (Yatırım Otoritesi, 2016).

4.1.1 Ulusal Yatırım Komisyonu

Ulusal Yatırım Komisyonu, Irak'ta yatırımı teşviki veren ulusal komisyondur ve misyonu; yatırımı gerçekleştirmek için federal politikalar ve stratejiler formüle etmek ve politikaların uygulanması için plan, sistem ve yatırım direktifleri geliştirmek ve bu uygulamaları takip etmektir. Ulusal Yatırım Komisyonunun diğer görevleri, Bakanlar Kuruluna ve ilgili devlet kurumlarına öncelikli yatırımlar konusunda tavsiyelerde bulunmak ve Irak'ın imajını iyileştirecek önlem veya araçlar hakkında onları bilgilendirmektir. Ulusal Yatırım Komisyonu, ikili yatırım anlaşmaları da dahil olmak üzere uluslararası yatırım anlaşmalarının müzakere edilmesinden de sorumludur. Örneğin, Kasım 2015'te Ulusal Yatırım Komisyonu başkanı Irak Hükümeti adına 1965 Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Anlaşmasını onaylamıştır. (Kemal, 2006, 4 Kasım).

4.1.2 Bölgesel Yatırım Komisyonları

Ulusal Yatırım Komisyonu'nun orta ve güney Irak'ta bölgesel yatırım teşvik ajansları olarak faaliyet yürüten 15 bölgesel yatırım komisyonu bulunmaktadır. Ait oldukları bölgeden sorumlu bağımsız kuruluşlardır. Yatırım Kanunu, bölgesel yatırım komisyonlarına yatırım ruhsatı verme, proje planlama, bölgesel yatırım ortamını geliştirme ve ait oldukları bölgelerde şube açma yetkisi vermektedir. Ulusal Yatırım Komisyonu ile öncelikli sektörler ve faaliyetler hakkında bilgi alışverişinde bulunur ve potansiyel ve mevcut yatırımcıların yatırım projelerini uygulayabilmeleri için onlarla birlikte çalışır (Maaruf, 2005).

4.1.3 Kürdistan Bölgesel Hükümeti Yatırım Konseyi

Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki yatırımlar, hidrokarbon kapsamı dışındaki projeler için geçerli olan 2006 Kürdistan Bölgesel Hükümeti Yatırım Yasası kapsamında yürütülmektedir. Hidrokarbon projeleri, 2006 yılında çıkarılan Kürdistan Bölgesel Petrol ve Gaz Yasası kapsamında uygulanmaktadır. 2007 Kürdistan Bölgesel

Hükümeti Yatırım Konseyi, elverişli bir yatırım ortamı sağlamayı ve Kürdistan Bölgesi'nde yatırımları organize etmeyi ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin Yatırım Yasası, Yatırım Konseyi'nin stratejik yatırım projelerinin geliştirilmesi maksadıyla şirketlere seçkin teşvikler vermesini sağlamaktadır (Muhammed, 2019).

Konsey, projeleri değerlendirir ve projelerin algılanan ekonomik ve çevresel etkilerine dayanarak teşvikler verir. Bir projenin onaylanması üzerine, Yatırım Kurulu şirkete arazi şükranını, on yıllık kurumlar vergisi muafiyetini ve beş yıllık gümrük vergisi muafiyetini içerebilecek bir yatırım lisansı verir. Ağustos 2006 ile Mayıs 2016 arasında, Yatırım Kurulu, yatırım sektöründe 47 milyar dolardan fazla değere sahip 750 projeye yatırım lisansı verdi (Yatırım Otoritesi, 2016).

4.2 Yatırım ruhsatı verme prosedürleri

Bu avantajlardan yararlanan yabancı ve yerli yatırımcılara yatırım ruhsatı verilmesi, yatırım kanunu taslağında belirtildiği üzere Ulusal Yatırım Konseyinin ve bölgesel yatırım otoritelerinin temel faaliyetlerinden biridir. Yatırım lisansı olmadan Irak'ta yatırım yapmak mümkün olabilmekte iken ruhsatsız yatırım yapan şirketler genellikle yatırımın ruhsatlı olduğunu varsayan Irak Hükümeti ile olan ilişkilerinde büyük olasılıkla zarar görecektir. Yatırım ruhsatı tipik olarak yatırımcılara aşağıdakileri sağlar (Salman, vd., 2021):

- On yıl süre ile vergi muafiyeti
- Gerekli ekipman için ithalat vergilerinden üç yıl süre ile muafiyet
- Yatırımların sermayesini ve kârını geri alma imkanı
- Yabancı işçileri işe alma imkanı
- Devletin yatırımları kamulaştırmamasını veya müsadere etmemesini güvence altına almak
- Uluslararası tahkime götürebilme

Yatırım ruhsat başvurusu, işletme tescil sürecinden farklıdır ve Irak'ta iş yapmak isteyen yerli veya yabancı tüm şirketler için gerekmektedir. Şirketler Ticaret Bakanlığı'na tescillidir ve Ulusal Yatırım Kurumunun rolü ise süreci kolaylaştırmakla sınırlıdır.

Yatırım lisansı başvurusu, Ulusal Yatırım Komisyonu tarafından projenin teknik fizibilitesi ve finansmanı temelinde, öncelikle iş modeline ve özellikle de pazarlama planı ile sınırlı bir odaklanma ile ele alınır. Kapsamlı Hizmet Merkezi özellikle Hukuk Departmanı (anlaşmazlık yaşanan Tarafların dile getirdiği herhangi bir hukuki sorunla ilgilenmek için) ve Ekonomi Departmanı (Irak ekonomisi üzerinde gözlemlenen herhangi bir olumsuz etkiyi ele almak için) ve diğer NIC departmanları tarafından getirilen girdileri gerektiği gibi ele alır. Başvuruya eklenecek belgeler aşağıdakileri içerir (Kurtaran, 2007):

- Ekonomik ve teknik fizibilite çalışması
- Finansal plan - yabancı yatırımcılar ayrıca onaylı bir bankadan profesyonel patent belgesi ibraz etmelidir
- Benzeri projelerde önceki deneyimi gösteren beyan
- Proje zaman çizelgesi
- Ulusal Yatırım Kurumunun isteyebileceği diğer belgeler

Maliye Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı gibi önemli bakanlıklar ve doğrudan ilgili bakanlıklar (örneğin bir tarımsal ticari proje için Tarım Bakanlığı) proje hakkında bilgilendirilirler. Bir bakanlığın itiraz etmesi ve itirazın hızlı ve basit bir şekilde çözülememesi durumunda ruhsat başvurusu reddedilir. İtiraz yok veya cevap yok ifadesi, Bakanlığın herhangi bir itirazının olmadığını gösterir. İlaveten proje büyük olduğunda —yani sermaye yatırımının 250 Milyon $' ın üzerinde olması halinde— Bakanlar Kuruluna danışılmalıdır. Stratejik olarak değerlendirilen projelerin ise sektörle ilgili bakanlık tarafından onaylanması gerekir.

Projenin Milli Yatırım Konseyinin değerlendirmesinden geçmesi ve ilgili bakanlıkların herhangi bir itirazda bulunulmaması halinde, proje onay için Ulusal Yatırım Konseyi başkanına sunulur. Başkan, onayı vermeden önce herhangi bir yasal sorun olmadığını doğrulamak için Ulusal Yatırım Konseyindeki hukuk departmanına danışır. Buna rağmen Başkanın onayı geçicidir ve onaylandığında yatırım projesine arsa tahsis edilene kadar yatırım ruhsatları geçersiz kalır. Bu nedenle yatırımcı, genellikle arazi sahibi olan bakanlığa bağımsız bir başvuru yapmalıdır. Irak'taki şirketlerin %50'ye varan bir kısmı arazi alımının ciddi bir sorun olduğunu belirtmektedir. Ancak tahminlere göre %80 ila %95'in üzerinde hisseye sahip olan

hükümetten arazi almak isteyen yatırımcıların sayısı hakkında herhangi bir istatistik bulunmamaktadır. Arsa tahsisi bekleyen yatırım ruhsatlarının sayısı da bilinmemektedir. Buna rağmen arazi edinme sorunlarının yatırım projelerini etkilediği açıktır. Örneğin; 2013 yılında, olgular %57'sinde arazi ile ilgili sorunlar nedeniyle 616 yatırım projesi ertelenmiş ve % 3'ün altında bir oranda ise yatırımcılar projeyi tamamlama konusundaki isteksiz davranmışlardır (Irak Yatırım Yasası, 2015).

4.3 Irak'ta Yatırımın Geliştirilmesinde Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Kurumu Yönergeleri

OECD Irak projesi, bu kuruluşların çeşitli kriterlerine dayalı olarak Irak yatırım teşvik ajansları ile ilgili beş iyi uygulama önlemi tanımlamıştır (OECD, 2015).

a) Strateji ve Planlama

Yatırım teşvik stratejisi, ülkenin genel kalkınma hedeflerini destekler. Yatırımı teşvik etmek ve kolaylaştırmak için ayrılan kaynakların maksimum yatırımı güvence altına alması ve aynı zamanda kalkınma üzerindeki etkisini artırmasını amaçlar. Strateji geliştirme, yatırım için gerçekçi olanaklar sağlayan öncelikli sektörlerin ve pazarların belirlenmesine yardımcı olur. Planlamaya gelince, yatırım stratejisinin sistematik ve koordineli bir şekilde geliştirilmesini ve uygulanmasını, faaliyet ve sonuçların açık ve objektif bir şekilde ölçülüp değerlendirilmesini sağlar (OECD, 2015).

b) Kurum programlarının yönlendirilmesi

Ulusal ve bölgesel yatırım teşvik ajansları, ulusal yatırım stratejisini ve bu strateji kapsamında aşağıda anlatılanlarla temsil edilen temel işlevlerini yansıtan net bir yapıya sahip olmalıdır: pazarlamanın kolaylaştırılması ve yatırımın hedeflenmesi. Ulusal veya bölgesel olsun, farklı yönetişim düzeyleri arasındaki çalışma ilişkisini tanımlamak için etkili ve şeffaf koordinasyon mekanizmalarının geliştirilmesi de gerekmektedir (OECD, 2015).

c) Yatırımın kolaylaştırılması

Yatırımın kolaylaştırılması; yatırımcıların yatırımlarını gerçekleştirme veya genişletme prosedürlerini kolaylaştırmak için tasarlanmış sistem ve süreçleri ifade eder. Tek noktadan hizmet merkezlerine sahip olmak, karmaşık idari zorlukları

basitleştirmek ve yatırımcılar için işlem maliyetlerini düşürme adına hayati önemdedir. Yatırımın kolaylaştırılması, bilgi boşluğunu doldurmayı ve karar alma sürecindeki adımların sayısını azaltmayı kapsar ve bu da yolsuzluk fırsatlarını azaltmaya yardımcı olur (OECD, 2015).

d) Yatırım Pazarlaması

Yatırım pazarlaması, ülkeyi cazip bir yatırım hedefi olarak sunmak için kullanılan süreçleri, sistemleri, araçları ve aktif materyalleri ifade eder (OECD, 2015).

e) Yatırım hedefleme

Yatırım teşvik ajansları, en büyük fırsatları sunan sektör ve pazarlardaki yatırımcıları hedeflemelidir. Sahadaki yatırımcı kampanyaları, hedefleme çalışmalarını tamamlayıcı nitelikte olmalıdır (OECD, 2015).

4.4 Irak'ta yatırımı düzenleyen hukuki sistem

Özel yatırımı çekmek için yapılan ilk çabalar, Ekim 2006'da 13 Sayılı Yatırım Yasası'nın meclis tarafından onaylanmasıydı ve bu yasa, Ocak 2007'de yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu yasada iki tadilat yapılmıştır. Yürütme yönetmeliğinde 2009 yılında yapılan değişiklik 2010 yılında tamamlanmıştır. Parlamento, Ocak 2016'da Resmi Gazetede yayınlanan üçüncü bir okumanın ardından Kasım 2015'te en son değişikliği yayınladı. Irak Yatırım Kanunu, 2006 tarihli 13 sayılı Kanun ve 2015 yılında yayınlanan iki değişiklikten oluşmaktadır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin 4 no'lu Yatırım Yasası adında kendi Yatırım Yasası bulunmaktadır (Kemal, 2006).

4.4.1 Irak Yatırım Yasasının Özellikleri

1. **Yabancı ve Iraklı yatırımcıları kapsar**

Yasanın temel özelliği yabancı ve yerli yatırımcılar için geçerli olması ve yatırım yasasının hem yabancı hem de yerli yatırımcılar için hukuki bir çerçeve sağlaması, Irak'taki yatırımlarını kolaylaştırması ve onlara da aynı teşvikleri sunmasıdır. Ortaya koydukları gayet açıktır: yatırım yasası, yalnızca yabancı yatırıma değil, özel yatırıma da odaklanmaktadır. Doğrudan devlet veya devlet teşekkülleri ve kurumlar aracılığıyla Irak'ın uzun süredir kamu sektörünün hakim olduğu ve kontrol ettiği bir ekonomide özel yatırımı teşvik edilme ihtiyacına cevap verir.

Hem yabancı hem de yerli yatırımcıların aynı yükümlülüklere tabi olmasını şart koşup yasayı dengeli bir araç haline getirir. Bu yaklaşım, uluslararası iyi uygulamalarla tutarlıdır. Bununla birlikte, yabancı yatırımcıların özel statülerini tanımaları ve yabancı olarak statülerinin doğasıyla yakından ilgili koruma ve garanti sağlama ihtiyacıyla kısmen ilgilenir. Kanun hem yabancı hem de yerli yatırımcılar için geçerli olduğundan, yabancı yatırımcıların istek ve beklentilerine tam olarak hitap etmemektedir (Irak Yatırım Yasası, 2015).

2. Sektörlerin kapsanması

Yatırım Yasası, hem yabancı hem de Iraklı yatırımcıların, diğer birçok ülkede olduğu gibi, petrol çıkarma ve üretimi, bankacılık ve sigortacılık dışındaki tüm ekonomik faaliyetlere yatırım yapmalarına izin vermektedir. Kanun, sektör bazında ekonomiye yönelik kademeli serbestleştirme yaklaşımını tercih etmemiştir. Irak devletinin ekonominin tüm sektörlerine odaklanma kararı (yukarıda belirtilen sektörler hariç), uluslararası iyi uygulamalara ve büyük ölçüde her şeyi tüketen ve tükenmiş kamu sektörüne bağımlı olan Irak ekonomisiyle ilgili zorluklara hitap etmektedir. Benzer şekilde, yasa mülkiyet koşullarını kapsamaz ve yabancı yatırımcılar Şirketler Yasasında da belirtildiği gibi yatırım projesinin %100 'üne sahip olabilir. Irak, diğer ülkeler ve bölgeler tarafından da benimsenen kademeli yenilenme sürecini geçmiştir. Bu nedenle, Irak yatırım yasası onu çok açık bir ekonomi haline getirmektedir, özel yatırımları çekerek çeşitlendirme ve güç arayışında olduğu da açıktır (Muhammed, 2019).

Ekonomik serbestleştirme konusuna gelince, çoğu ülke, belirli sektörlere dayalı bir yaklaşımdan, tüm ekonomik sektörlerde yatırıma izin veren genel bir yaklaşıma kademeli geçiş sağlamıştır. Başlangıçta, yatırım yasalarında veya yabancı yatırımcılara ilişkin Ürdün sistemi gibi ayrı araçlarda, yatırıma kapalı sektörlerin listelerini hazırladı. Ancak küreselleşme ve ekonomilerin kademeli olarak dışa açılmasıyla birlikte, izole ve kapalı sektörlerin listesi son yıllarda tüm bölgelerde önemli ölçüde azalmıştır. Örneğin Tunus ve Fas Krallığı, yatırım yasalarını değiştirirken bu yönde hareket etmişlerdir (Ayiş, 2011).

Irak kademeli bir yaklaşım benimsemedi, bunun yerine ekonomisini büyük ölçüde serbestleştirdi. Petrol ve gaz, bankacılık ve finans sektörlerinin seçimi, herhangi bir

ülkenin ekonomisi üzerinde belirli kısıtlamalar getiren ve belirli etkileri olan sektörler olduğundan yaygın bir uygulamadır. Ancak uygulamada, büyük petrol ve gaz arama operasyonları kapsayan projeler için fırsatlar kaçırılabilir – örneğin, petrol endüstrisine hizmet, malzeme ve ürün tedariki. Önümüzdeki yıllarda da Irak ekonomisine yön vermeye devam edecek bir sektörün ihtiyaçlarını karşılamak için daha büyük fırsatları yakalayabilme adına yatırım yasası kapsamında kolaylıkla uygulanabilecek projelere ve petrol ve gaz projeleri geliştirmek gerekebilir (Abdulkerim, 2008).

3. Koruma ve teminat kapsamı

2006 yılında değiştirilen Yatırım Yasası, yabancı yatırımcılar için en önemli koruma ve garanti araçlarını kapsamaktadır. Bahsettiğimiz gibi yerli ve yabancı yatırımcılara aynı garantileri sağlamaktadır. Aşağıdaki analiz, yasayı, riskleri ve ihtiyaçları ile birlikte yabancı yatırımcıların bakış açısından ele almaktadır (Afif , 2014).

a) Kamulaştırmadan korunma

Irak anayasası (Madde 23), kamu yararı amaçları dışında ve adil tazminat karşılığında kamulaştırmayı yasaklamaktadır. Kamulaştırmanın kanunla düzenlenmesi gerektiğini belirtir, ancak kamulaştırmaya ilişkin herhangi bir mevzuat taslağı hazırlanmamıştır (Madde12). Ayrıca, nihai bir mahkeme kararı aksini belirtmedikçe, bir yatırım projesine el konulamaz veya kamulaştırılamaz. Yatırım çerçevesine anılan garantinin eklenmesi, uluslararası tahkime gidebilme imkanı ile tahkim mahkemesine dava açmak gerekebileceğinden bunu yabancı yatırımcılar için güçlü bir seçenek haline getirmektedir (Abdulkerim, 2008).

b) Sermayenin geri dönüşü ve dönüşler

Yatırım Kanunu (Madde 11), yatırımcıların Irak'a getirilen yabancı sermayeyi ve Irak Merkez Bankası'nın talimatları doğrultusunda elde ettikleri kârları devlete ve diğer resmi kurumlara borçlu olunan tüm vergi ve borçları ödedikten sonra geri almalarına izin vermektedir. Bu metinde yabancı yatırımcıların karşı karşıya olduğu iki sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi, yasa ayrımcılık yapmamaya dayalı olduğundan, farklı şekillerde yorumlanabilen (çoğu yatırım kanununun aksine) “yabancı sermaye” kavramını tanımlamaz. İkincisi, yabancı yatırımcılar, yetkililerle vergi işlemlerinin

sonuçlandırılmasının uzun ve zahmetli bir süreç olduğunu ve fiili fon transferini kısıtladığını iddia etmektedir.

c) Yabancı çalışanlar

Iraklı işçiler istihdam ve iş konusunda önceliğe sahip olsalar da, Yatırım Yasası (Madde 12) yatırımcıların yabancı işçi çalıştırmalarına izin vermektedir. Irak dışından gelen işçilere Irak'ta ikamet etme ve maaş ve tazminatlarını Irak dışına havale edebilme hakkı vermektedir.

d) Yabancı yatırımcılara ek haklar

Yabancı yatırımcılar Irak Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören hisse senetleri ve tahvillerle işlem yapabilirler. Herhangi bir yerli veya yabancı sigorta şirketi ile projelerini sigorta ettirmelerine izin verilir. Irak'ta mukim Irak bankalarında veya yabancı bankalarda yerel veya yabancı para birimlerinde hesap açabilirler. Yasa uluslararası tahkime erişim sağlamaktadır

Yabancı yatırımcıların avantajlarından birisi de uyuşmazlıklarını ev sahibi ülkenin yerel mahkemesi dışındaki mahkemelerde çözebilecek olmalarıdır. Özellikle yabancı yatırımcılar, ister uluslararası ister yerli olsun, tahkimi tercih ederler. Ancak devletler, uluslararası tahkimi belirsiz, uzun süreli ve maliyetli bir süreç olarak görebilirler.

Tadil Yatırım Yasası kapsamında, bu kanunun yorumlanmasına ilişkin olarak taraflar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, uluslararası tahkim yoluyla çözülebilir - yasanın yalnızca yerel mahkemelere başvurulmasına izin veren önceki basımlarında önemli bir değişiklik. Ancak, uluslararası tahkime ilişkin metin tereddütlü ve kısıtlayıcıdır. Yatırımcının tahkime başvurmadan önce, iki taraf arasında tahkim prosedürlerinin varış yerini ve geçerli yasayı belirleyeceği bir (belirli) düzenleme üzerinde anlaşmaya varılması gerekir Madde 27'ye göre. Başka bir deyişle, Ulusal Yatırım Komisyonu veya bölgesel bir yatırım otoritesi ile yabancı yatırımcılar arasında, tahkime özgü olanlar da dahil olmak üzere, bir anlaşmaya varılmalıdır. Doğrudan bir rızaya dayalı anlaşma veya kanunla uluslararası tahkim sağlanmasından söz etmiyoruz. Daha ziyade, mevcut bir olasılık ve her bir bireysel durumda müzakereyi ve yatırım sözleşmesine dahil edilmesini gerektiren kuralın bir istisnasıdır.

Irak, Devlet ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümüne İlişkin 1965 Uluslararası Sözleşmesini 17 Kasım 2015'te onayladı ve bu sözleşme 17 Aralık 2015 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu girişim, yabancı yatırımcılara uluslararası ve tarafsız bir uyuşmazlık çözüm forumuna erişim sağlayan başka bir olumlu işaretti. Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmesi, yatırımcı ile devlet arasındaki yatırım anlaşmazlığını çözmek için bir tahkim mahkemesi kurar ve Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmesi'nin tahkim hükümlerinin uygulanması otomatik ve hızlıdır. Ancak uygulamada, hâlihazırda yürürlükte olan az sayıda ikili yatırım anlaşması göz önüne alındığında, Irak'ın anlaşmayı onaylamasının bu noktada sınırlı bir etkisi olacaktır. Fakat anılan anlaşmalar bazında gelecekteki uygulamaları etkileyecektir.

Bu zorluklar, potansiyel yatırım anlaşmazlıklarını önlemek ve çözmek için bir mekanizma kurulmasını gerektirmektedir. Böyle bir mekanizma, devlet ile yatırımcı arasındaki uyuşmazlıkların erken dönemde çözülmesine yardımcı olabilir ve bunların uluslararası tahkim davalarına taşınmasını önleyebilir ve - böyle bir durumda - etkili bir şekilde ele alınabilir. Bir dizi resmi uyuşmazlık önleme politikası ve uygulaması vardır – örneğin yasalar ve yönetmelikler, erken uyarı mekanizmaları, kurumsal düzenlemeler ve eğitim kursları. Irak için olduğu gibi daha sonraki bir aşamada, uyuşmazlıkların önlenmesi ve çözümü için Ulusal Yatırım Konseyinde bağımsız bir organın kurulması tartışılmalıdır. Bu organ, kamu çalışanlarının çalışmalarının gözlemcisi gibi, ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları önlemek ve çözmekte güçlük çeken yabancı yatırımcılara tavsiyelerde bulunabilir ve yatırımcılarla ilgilenen bakanlıklar arasında Koordinasyon sağlayan organ olarak hareket edebilir (Irak Yatırım Yasası, 2015).

4.5 Yatırım Yasasının teşvikler sağlaması

Yabancı yatırımcıların araziye erişiminde ve yatırım projeleri için bu araziye uygunluklarında büyük bir zorluk söz konusudur. Bölge üzerinde hakim olan egemenlik çatışması durumu ve güvenlik riskleri, yatırımcıların sadece bir anlaşmazlık durumunda kayıpları için tazminat almaları değil, arazi üzerindeki hak taleplerine de başka bir boyut katmaktadır. Şu anda Irak'taki yatırım çerçevesine eklenen ve vergi dışı ve finans dışı büyük bir teşvikin arazi varlığı, edinimi ve

mülkiyeti sorununu ele alması ve daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. Irak anayasası, belirli bir yasal kural izin vermedikçe yabancıların gayrimenkul sahibi olmalarına izin vermemektedir.

2006 tarihli Yatırım Yasasının metin içeriği bu temel kuralla uyumludur. Değişiklikler, 2009 yılında yabancı yatırımcılara Irak'ta arazi sahibi olmak için istisnai bir hak tanıyan bir değişiklikle, arazi mülkiyeti edinmeyi kiralamayla benzeri hale getiren sadece gayrimenkul geliştirme ve konut projeleri için sınırlı bir süre ile yapıldı. Aslında yasa, yatırımcının binaları tamamlandığında Irak vatandaşlarına "satabileceğini veya kiralayabileceğini" belirtmektedir (Madde 10-II). Bu, arazinin çok özel bir amaç için edinilmesine izin verir. Ancak müteakip yasal kurallar, yatırımcılara konut projeleri için arsa edinme hakkı tanımıştır. Peşinat ödenmeden, hükümet proje tamamlandığında inşa edilen birimlerin bir yüzdesini alarak tazmin edilir.

Konut dışı projeler için, kiralama veya kiraya vermeye izin verilir. Diğer bir ifade ile ticari, sınai, zirai, hizmet, eğlence ve diğer yatırım projelerini hayata geçirmek için devlet arazisini kiralamasına ve tahsis etmesine izin verilir, ancak sahibi olamaz (Irak Yatırım Yasası, 2015). Bu kiralamaların şart ve süreleri, projenin türüne ve taraflar arasındaki müzakerelere bağlı olarak değişmektedir. Ancak, kiralama süresi yenileme opsiyonu ile 50 yılı aşamaz. Sanayi projelerine ilişkin olarak, yatırımcılara arazi edinme fırsatı verme konusunda tereddütlü bir adım atıldı. Yatırım Kanununda 2015 yılında yapılan değişiklik, Iraklı yatırımcıların sanayi projeleri için devlet ve kamu sektörü arazilerine sahip olabilecekleri ve yabancı yatırımcılarla finansman ve yönetim ortaklıkları kurabilecekleri ifade edilmektedir.

4.6 Yeni konsept tanıtımı: geliştirici

2015 yılında Yatırım Kanununda yapılan değişiklikle "geliştirici" kavramı getirilmiştir. Bir geliştirici, konut mülkleri inşa etme ve "güvenli yatırım bölgelerine" yatırım yapma ruhsatına sahip ve projenin kısmi mülkiyetini alt geliştiricilere devretme hakkına sahip olan kişidir (Irak Yatırım Yasası, 2011:86). Bu yeni konsept, kamu iktisadi teşekküllerinde özel yatırımların hızlandırılması ve konut inşaat sektörünün güçlendirilmesi gerekliliğine bir yanıt olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir avantaj ise, yetenekleri inşaat projelerini tam olarak gerçekleştirmelerine olanak tanımayan küçük ve orta ölçekli yatırımcıların veya alt geliştiricilerin ilgisini

çekmesidir. Ancak, diğer yatırımcılara karşı durumun çarpıtılmaması için geliştiricinin rolünün ve durumunun özel bir düzenleme veya sistem aracılığıyla netleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, ilgili projeler de geliştirici statüsünden yararlanabileceğinden, özelleştirme, endüstriyel kalkınma veya kamu-özel ortaklıkları ile ilgili bir mevzuatla bir irtibatlı olmalıdır.

4.7 En şeffaf prosedürler: yatırımcı ve kurumlar için teminatlar

2015 yılında Yatırım Yasasında yapılan değişiklik, yatırımcıların yatırım ruhsatı şartlarına uymaması durumunda yetkililerin hareket usullerine ilişkin hükümler içermektedir. Bu metin, birçok projenin başlatıldığı ve tamamlanmadığı günümüz Irak bağlamında çok önemlidir. Yatırımcıların ve yetkililerin yatırım ruhsatlarının iptaline ilişkin şartların net olması, ruhsatlar üzerinde spekülasyon yapılmaması, yatırımcıların yatırım projesi alamamaları ve yatırım ruhsatlarının askıya alınması veya iptali nedeniyle çıkabilecek ihtilafların önlenmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla Yatırım Yasasında yer alan ayrıntılı prosedürler, gereksiz anlaşmazlık ve mağduriyetlerin önüne geçtiğinden sağlıklı bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

4.8 Irak'ta yatırımın önündeki engeller

Yatırımcıların için teşviklerin azalması arzu edilen bir durum değildir. Irak ekonomisindeki bu engeller şunlardır:

a) Siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı

Özel yatırımların en büyük düşmanı güvensizlik olduğundan, özellikle yerel sermayenin kaçışına ve yabancı yatırımların girişten kısıtlanması söz konusu olmaktadır. Özellikle yabancı özel yatırım, yatırım projelerinin güvenlik ve koruma maliyetini artırdığı ve nakliye maliyetini yükselttiği, piyasayı böldüğü ve enflasyonu yükselttiği için ve Irak'ın güney ve kuzey bölgelerinin makul bir istikrar ve güvenlik düzeyine sahip olmasına rağmen, sorun bunun da ötesindedir. Örneğin; Irak'ta bir bütün olarak güvenliğin tesis edilmesi gereklidir.

b) Özel sektörün zayıflığı

Irak'ta devletin ekonomik hayattaki rolü, yabancı şirketlerle eşit kâr anlaşmasının ardından petrol gelirlerindeki artış ile beraber 1950'den beri itibaren yükselmiştir. Bu

rol, kamu yatırımlarının hacminde ve genişlemeye yönelik harcamalarda kendini göstermiştir.

c) Düşük altyapı etkinliği

Irak ekonomisi, yollar, köprüler, havaalanları, ulaşım araçları, elektrik, iletişim ve diğerlerini de kapsayacak şekilde, altyapıda bariz biçimde geri kalmıştır. Çünkü Irak yaşadığı savaşlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bunu yıkım ve yağmalar izlemiştir, ama son dönemde Irak'ın bazı bölgelerinde köprüler inşası, yol kaplama ve havalimanları inşaatı (Necef Uluslararası Havalimanı'nın açılması, Basra Havalimanı'nın uluslararası alanda rehabilitasyonu ve açılması gibi) ve diğer projeler gibi bazı altyapı sistemlerinde 2003 ila 2007 yılları arasında bariz gir gelişme yaşanmıştır.

d) Yüksek enflasyon seviyesi

Irak ekonomisinin maruz kaldığı yüksek enflasyon oranlarının şirketlerin ve yabancı yatırımların Irak ekonomisine gelmesini engelleyen faktörler arasında olduğu söylenebilir.

e) Finansal ve idari yolsuzluk

Irak'taki yolsuzluğun kökleri Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Yolsuzluk iddialarının başlangıcı 1990'lar sonrasıdır (Birleşmiş Milletler Irak'a ekonomik yaptıırmları gündeme aldığında). Fakat yolsuzluk, ABD güçleri 2003 yılında Irak'ı işgal ettiğinde kendisini iyiden iyiye hissettirmiştir. Petrol karşılığı gıda anlaşmasının ışığında, yetkililer, şirketler ve kuruluşlar yolsuzluğa karıştıkça, yolsuzluk uluslararası bir karakterle ortaya çıkmıştır (Jassim, 2017).

f) Para politikası tedbirleri

Para arzının GSYH büyüme oranından daha yüksek bir oranda artması nedeniyle, finansal ve parasal araçlarla kontrol edilemeyecek bir düzeye gelmesi, borçlanma ve mevduata sabit faiz uygulanmasına denk gelmesiyle bankalardan kaçan mevduatların verimsiz alanlarda angaje edilmesi olgusunu doğurmuştur.

g) Ticaret politikaları

2003 sonrası Irak ticari politikası ticareti koruma politikasından ticaret özgürlüğü politikasına geçişi de içeren 2004 yılı için (54) sayılı Emir'in yayınlanmasıyla sonuçlanan iç ve dış ticaret işlerine uluslararası müdahalenin olmaması ve bunlar üzerindeki kısıtlamaların hafifletilmesi sonucunda, ithalat ve ihracat pazarlarına kapılarını sonuna kadar açtığı için açık kapı politikası ilkesine dayandırılmıştır (Ramazan,2007:187).

4.9 Irak yatırım yasası – Daha yakından bakış

Irak, yüzlerce farklı üretken faaliyetin kesintiye uğramasına ve askıya alınmasına ek olarak altyapıyı önemli ölçüde etkileyen büyük olaylar nedeniyle şu anda çok büyük dış ve iç yatırım araçlarını barındırabilecek geniş bir yatırım ortamıdır. 2006 tarihli (13) sayılı yeni Yatırım Kanunu, 2002 tarihli (62) sayılı Yatırım Kanunu adı altında devlet tarafından ihdas edilen önceki kanunun yerini almıştır ve Irak'ta yabancı yatırımı teşvik etmek için, Irak Parlamentosu, Irak'ın kalkınmasına katkıda bulunmak, üretim ve hizmet tabanını genişletmek ve çeşitlendirmek için yatırımları teşvik etmeyi ve modern teknolojilerin transferini amaçlayan (13) sayılı Yasayı onayladı.

Kanun, petrol ve gaz sondajı ve üretimi alanlarındaki yatırımların yanı sıra petrol ve gaz sektörlerindeki yatırımları hükümlerinin dışında bırakmıştır (Bankalar ve Sigorta Şirketleri, 2007). Bu, Kanunun 29. maddesine uygundur (Saqr, 2003).

4.9.1 Yasanın amaç ve avantajları

a) Kilit özellikler

Yasanın (2). Maddesi, amaçlarının aşağıdakilere odaklandığını belirtmektedir:

- Irak'ın kalkınma sürecine katkıda bulunmak için yatırımları teşvik etmek ve modern teknolojileri aktarmak.

- Yatırım projelerinin oluşturulması ve projelerin rekabet gücünün artırılması için gerekli olanakları sağlayarak Irak ve yabancı özel sektörün Irak'ta yatırım yapmaya teşvik edilmesine katkıda bulunmak.
- Pazar gereksinimlerine göre insan kaynağı geliştirmek ve Iraklılara iş olanakları sağlamak.
- Yatırımcıların hak ve mülkiyetini korumak için çalışmak.
- İhracatın genişletilmesi ve Irak'ın ödemeler dengesi ve ticaret dengesinin güçlendirilmesi.

b) Yasalarca Yatırımcıya Sağlanan Avantajlar Ve Teminatlar:

- Arsa üzerinde spekülasyona izin vermeden arsa sahibi ile kendisi arasında belirlenecek bir ücret karşılığında arsayı kamulaştırmak,
- Iraklılar için konut projeleri için ihtiyaç duyulan arsa tahsisi ve proje tamamlandıktan sonra konut sahipliğinin kolaylaştırılması.
- Yasa, yatırımcının Irak'a getirdiği sermayeyi ve getirilerini çıkarmasına izin vermektedir.
- Yasaya göre, yabancı yatırımcı, Irak pazarında, burada listelenen hisse senetleri ve tahviller ile menkul kıymetler için ticaret yapma hakkına sahiptir.
- Yasa, Komisyon onayı ile yenilenmeye tabi olacak şekilde (50) yılı geçmeme şartı ile projenin varlığı süresince bankacı proje için gerekli olan araziye sahip olma (yasada tadilat) hakkını verir.
- Gerekli niteliklere sahip ve aynı görevi yerine getirebilecek bir Iraklının istihdam edilmesinin mümkün olmaması halinde Yasa, yatırımcıya Iraklı olmayan işçileri çalıştırma hakkını garanti etmektedir.
- Iraklı olmayan yabancı yatırımcılara ve yatırım projelerinde çalışanlara Irak'ta ikamet hakkı verilmesi. Irak'a giriş çıkışlarını kolaylaştırmak, maaş ve tazminatlarını Irak dışına hava edebilme imkânı.
- Ayrıca, bu Kanun hükümleri kapsamındaki yatırım projesinin kesinleşmiş yargı kararı dışında tamamen veya kısmen müsadere edilmemesini veya kamulaştırılmamasını sağlar.
- Kurumdan yatırım lisansı alan proje, projenin ithal edilen varlıkları için (3) yıl ve ticari faaliyete geçtiği tarihten itibaren (10) yıl süreyle harçlardan muafiyetten yararlanır ve Yasanın 15inci maddesi bunu diğer muafiyetlerle

teyit etmekte ve bu, Irak ile devleti arasındaki uluslararası anlaşmalar veya Irak'ın katıldığı çok taraflı anlaşmalar uyarınca yabancı yatırımcıya ek avantajlar sağlamaktadır (Irak Yatırım Yasası, 2015)

4.10 Irak'a Yabancı Yatırımları Çekme Stratejisi

Irak petrol alanında büyük bir servete sahip bir ülke olduğundan, Irak'ın dünyadaki üçüncü ham petrol ve ilgili gaz rezervlerine sahip olması ve bu büyük zenginliği artıran diğer minerallerin varlığından dolayı bu özellikler Irak ekonomisinin öne çıkan özelliklerinden biridir. Aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi temele dayalı olarak yatırım çekmek için bir strateji benimsenebilir (Al-Wazzani ve Al-Rifai, 2005):

- Yabancı yatırımları yerli yatırımın yerine değil tamamlayıcısı olarak çekmeye çalışmak ve özellikle küçük projeleri desteklemeye odaklanmak.
- Ulusal kadroların yetiştirilmesi ve işin niteliğini ve becerisini artıracak politikaların benimsenmesinin yanı sıra eğitim çıktıları ile ülkedeki ekonomik kalkınma ihtiyaçları arasındaki koordinasyonun sağlanmak.
- Uluslararası standartlara uygun muhasebe standartlarını geliştirmek.

5. EKONOMİK GÖSTERGELER VE YABANCI YATIRIMLAR

5.1 Ekonomik büyüme ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi:

Ekonomik büyüme, en önemli ekonomik olgulardan biridir ve tüm toplumlarda insanların bugünü ve gelecekleri üzerinde en fazla etkiye sahiptir. Kişi başına düşen milli geliri artırmanın temel yolu ekonomik büyümedir. Aynı zamanda tüm toplumlarda yaşam standardını iyileştirmenin temel yoludur. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki karar vericiler ve diğer ekonomik araştırmacılar ekonomik büyüme sürecine önem vermişlerdir.

5.1.1 Ekonomik büyümenin tanımı

Ekonomik büyüme, kişi başına ölçülen net milli hasıla, gayri safi yurtiçi hasıla veya reel gayri safi yurtiçi hasılanın yüzdesi olarak ifade edilen yıllık artıştır ve bu gerçek kriter, ekonomik ilerleme ve refah seviyesini yansıtır (Koçsoy, 2015). Diğer bir tanıma göre "Ekonomik büyüme, kişi başına ortalama reel gelirde artış sağlayacak şekilde gayri safi yurtiçi hasılada veya toplam milli gelirde yaşanan artıştır" (Al-Samarrai, 2016).

5.1.2 Ekonomik büyümenin faktörleri

Ekonomik büyümeyi belirleyen faktörler emek, sermaye ve teknolojik ilerlemedir.

a) Büyümede emeğin rolü

Emek üretimin ana bileşenidir. Zira aşağıdaki iki neden ekonomiyi büyümeye aday haline getirir:

- Demografik büyüme (Nüfus artışı), sonuç olarak insan gücü sayısında artış.
- İş arayanlar için artan istihdam talebi.

b) Büyümede sermayenin rolü

Sermaye miktarının arttırılması, üretimde ve ekonomik büyümede artışa yol açar. Zira gerçekleştirilen yatırımla sermaye miktarında artış gerçekleşir (Şerbetli, 2008).

c) Büyümede teknolojik ilerlemenin rolü

Teknolojik gelişme üretim yöntemleri şeklinde ortaya çıkar. Böylece aynı miktarda mal, daha az miktarda üretim faktörü kullanılarak üretilebilir. Ayrıca üretim sürecinin temeli olan insan unsuru gelişir. (Abu Hamad, 2004).

5.2 Gayri safi yurtiçi hasıla kavramı

Gayri safi yurtiçi hasıla, gayri safi yurtiçi hasıla, belirli bir ülkenin topraklarında gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin bir ölçüsü sayılır. Çünkü gayri safi yurtiçi hasıla büyümesi, ülkedeki ekonomik büyümenin bir ölçüsü olarak kabul edilir. Bu nedenle gayri safi yurtiçi hasılanın bileşenlerini ve nasıl hesaplanacağını bilmek çok önemlidir.

5.2.1 Gayri safi yurtiçi hasılanın tanımı

Gayri safi yurtiçi hasıla, bir ekonomide belirli bir dönemde, genellikle bir yılda üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal (piyasa) değerinin toplamı olarak tanımlanır. (Hassan ve Sabah, 2019). Gayri safi yurtiçi hasıla, coğrafi sınırlar içinde üretilen tüm ürünlerin piyasa fiyatlarında değerlendirilmesi ve ardından tüm bu değerlerin birleştirilmesidir. Çift sayımı önlemek için nihai mal ve hizmetlerin değerine odaklanır.

5.2.2 Nominal ve reel gayri safi yurtiçi hasıla

Nominal gayri safi yurtiçi hasıla, belirli bir yılda ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetlerin geçerli fiyatlara göre hesaplanan toplam değeridir. Geçerli fiyatlarla ölçülmesi nedeniyle nominal üretimin bir yıldan diğerine büyümesi, üretilen mal ve hizmet miktarındaki gerçek bir büyümeden ziyade fiyatlardaki (enflasyon) bir artışı yansıtabilir. Reel gayri safi yurtiçi hasıla ise, belirli bir mali yılda genel fiyat düzeyine göre ayarlanmış bir gayri safi yurtiçi hasıla ölçüsünü ifade eder.

5.3 Ekonomik büyümenin doğrudan yabancı yatırımlara etkisi

Gayrı safi milli hasıla büyüme oranı, bir yatırımcının yatırım kararı verirken kullandığı en önemli göstergedir. Çünkü yatırımcı her zaman büyüme ve yeni pazarlara erişim ya da ev sahibi ülkelerin pazarlarındaki payını artırma ve gayrı safi milli hasılası büyük olan ülkelerin uygunluğunu artırma arayışındadır. Öte yandan, gayrı safi milli hasıla büyümesindeki artış, kişi başına gelirde bir artışa yol açmakta ve bu da yeni tüketim modellerinde artışa yol açmaktadır. Sonuç olarak, ev sahibi ülkede artan talepleri karşılamak için öncelikli yatırımlara ihtiyaç duyar hale gelir(

Hope & Griffin, 2003). Bazı çalışmalarda gayrı safi milli hasıla ile doğrudan yabancı yatırım arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Kadhim, 2016).

5.4 Enflasyon ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi

Enflasyon, şu anda dünya ülkelerinin çoğunun muzdarip olduğu en önemli makroekonomik sorunlardan biridir. Bunun nedeni, fiyat mekanizmasını bozan ciddi yansımalarıdır. Bu fiyat dengesizliği, özellikle uzun vadeli projelerde, üretim maliyetlerini ve beklenen karları tahmin etmek konusunda yabancı şirketler için büyük zorluklara neden olmaktadır. Bu nedenle bu bölümde enflasyon olgusunu temel boyutlarıyla ele alacağız.

5.4.1 Enflasyonun doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi

Enflasyon, yatırımcıların yatırım karar verme sürecinde aktif rol oynamaktadır. Bunun nedeni, fiyatlandırma politikaları, karlar, ücretler ve üretim süreci maliyetleri üzerindeki doğrudan etkisidir. Böylece nihai mal fiyatlarını yükseltir ve fiyatlardaki artış üretim maliyetlerindeki artıştan daha yüksek olabilir. Ülke uluslararası piyasalarda daha az rekabetçi hale gelir. Ayrıca, yüksek enflasyon oranı, ulusal para biriminin fiyatlarında daha fazla dalgalanmaya yol açacaktır. Yüksek enflasyon oranları, her ikisi de yatırım ortamının bozulmasına katkıda bulunan makroekonomik istikrarsızlığın ve hükümetin makroekonomik politikayı kontrol edememesinin göstergeleridir (Mahdi, Hamza, & Sabti, 2021). Enflasyon, sermayeyi daha az üretken ekonomik faaliyetlere yönlendirir (Koçsoy, 2015). Yani, yüksek kar oranları elde etmek için fiyatları yüksek mal ve hizmetler üretme, böylece mümkün olan en büyük karı yaratan projelere yatırım yapma eğiliminde olurlar. Yabancı yatırımcının kısa vadeli faaliyetlere yatırım yapmasına ve uzun vadeli yatırımlardan uzak durmasına neden olan bu durum ekonomik kalkınma sürecini de etkilemektedir (Saqr, 2003).

5.5 Döviz kuru ile ilgili kavramlar ve yabancı yatırıma etkisi

Bir ülkenin diğer ekonomilere her ekonomik açılımı, sakinlerini çeşitli mal, hizmet ve varlıkları değiş tokuş etmeye ve dış dünyadan alıp satmaya yönlendirir. Bu durum belirli fiyatlara bağlı olarak bu para birimlerinin kur fiyatlarıyla değişimini gerektirir.

5.5.1 Döviz kurunun tanımı

Döviz kuru şu şekilde tanımlanabilir; Döviz kuru, yerel para birimi cinsinden ifade edilen döviz kurunu temsil eder. Bu fiyat döviz piyasasında değişen döviz sisteminin koşullarına göre belirlenir. Yerel ekonomideki malların fiyatları ile dünya pazarındaki fiyatları arasında bir bağlantıdır. Döviz kuru, bir birim yerel para biriminin bir yabancı para birimiyle değiştirildiği para birimi sayısını gösterir (Muhammed & Riyad, 2013). Yukarıdaki tanımlardan döviz kurunun; bir birim yabancı para karşılığında bir dizi ulusal birimi değiştirerek veya ulusal para biriminin bir birimine karşı yabancı birimlerin sayısı üzerinden ulusal ekonomiyi diğer yabancı ekonomilerle ilişkilendirdiği sonucuna varabiliriz.

5.5.2 Döviz kurunun doğrudan yabancı yatırım çekmeye etkisi

Döviz kurlarındaki dalgalanmalar güvenilir yatırım karar verme süreçlerini etkilediğinden, doğrudan yabancı yatırımlar döviz kurlarından etkilenir. Ev sahibi ülkelerdeki yatırım getirilerinin yurtdışına transfer edilmesine veya yeniden dağıtılmasına kıyasla göreceli karlılığında değişikliklere yol açar. Yatırımın daha önce değerlendirildiği para biriminin değerinde bir değer kaybı olasılığı, yatırımcının baz para birimi ile ölçüldüğünde daha düşük getirilere yol açmakta ve bu nedenle yabancı yatırımcı, yatırımlarını döviz kuru istikrarsızlığı risklerine maruz bırakan piyasalara yönelmemektedir (Al-Kawaz, 2005). Yatırımcı, yatırım harcamalarını belirlemek için döviz kurlarının gelecekteki beklentilerini de dikkate alır. (De Mooij ve Ederveen, 2001).

5.6 Vergi ile ilgili kavramlar ve bunların doğrudan yabancı yatırıma etkisi

Vergiler, ekonomik kalkınmayı sağlamak, dengesizlikleri gidermek, ekonomik istikrarı sağlamak, tüketimi kontrol etmek, tasarrufları teşvik etmek ve yatırımları yönlendirmek amacıyla ülkeler tarafından belirlenen programlarda temel ve önemli bir rol oynamaktadır.

5.6.1 Verginin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi

Doğrudan yabancı yatırımın mümkün olan en büyük getiriyi elde etmek için bir ülkeden diğerine taşındığına şüphe yoktur. Bunun nedeni, verginin kâr hacmi üzerinde etkili bir faktör olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle, vergi düzeyi, verginin yatırım eğilimini etkilemek için önemli bir araç olarak, herhangi bir yatırım ortamının temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilir. Bunun nedeni, doğrudan

vergilerdeki (nispi veya artan oranlı) artışın, yatırımcının finansal getirileri üzerindeki etkisi nedeniyle, yatırım değerinde azalmaya yol açmasıdır. Ayrıca yatırımın mali yapısının kurumlar vergisi yapısına duyarlı olduğunu tespit edilmiştir. Vergi oranları yüksekse, bu doğrudan yabancı yatırımı dışlayan bir faktör olarak kabul edilir (Seyidoğlu, 2003).

Buna ek olarak, yatırım kararını etkileyen ve geliştirme sürecinde daha fazla verim sağlayacak ekonomik faaliyetlere yönelik olarak amortisman veya ithal edilen makine, teçhizat ve hammaddelere uygulanan vergi ve gümrük vergilerinden muafiyetin kullanılması mümkündür. Böylece yatırım projelerinin kurulması, işletilmesi veya genişletilmesi sağlanmış olur (Mabruk,2007:114).
Bu nedenle ev sahibi ülkeler vergi yükünü azaltmak ve çifte vergilendirme ya da vergi muamelesinde ayrımcılık şeklindeki vergi engellerini ortadan kaldırmak için birçok mevzuat düzenlemelidir.

6. NİCELİKSEL GÖSTERGELER VE GSYH İLİŞKİSİ

Bu bölümde, toplam nicel göstergeler ile gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki ilişkiye yönelik araştırma ele alınmaktadır. Toplam nicel göstergeler arasındaki ilişkinin incelenmesi bağlamında en önemlisi gayri safi yurtiçi hasıla ve bunun Irak'taki doğrudan yabancı yatırım üzerindeki etkisidir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımın, Irak'ta toplam sabit sermaye oluşumuna katkıda bulunan en önemli kalemi temsil etmesi de önemli bir unsur olarak görülmektedir. Böylece ele alınan tüm değişkenler arasındaki ilişkinin gelişimi ve bunların Irak'ta 2003-2018 yılları arasındaki dönemde doğrudan yabancı yatırımla olan ilişkisinin incelenmesinin önü açılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler https://data.albankaldawli.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG adresinden temin edilmiştir.

6.1 Irak 2003-2018 arası dönem enflasyon durumu

6.1.1 Enflasyonun GSYİH ile ilişkisi

Enflasyon olgusunu analiz ederek ele alan ekonomi teorileri, enflasyon olgusunu etkileyen ilişkiyi belirlemede farklı sonuçlar ortaya koymuşlardır. Klasik ve neoklasik teori, enflasyonun parasal boyuttan oluşan bir olgu olduğuna işaret etmektedir. Bu olgu ise tam istihdam düzeyinde reel çıktının istikrarı ve para dolaşım hızının istikrarı ile para arzındaki sürekli artışı temsil eder. Bu çerçevede, enflasyon ve gayri safi milli hasıla arasındaki ilişkide, fiyat seviyesindeki makul artışın üretimi artırmak için bir teşvik oluşturup oluşturmadığı hususunda iki değişken arasında doğrudan bir ilişki olduğu konusunda tartışma bulunmamaktadır.

6.1.2 2003-2018 Yılları Arasındaki Dönemde, Irak'taki Enflasyon ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İlişkisinin Gelişimi

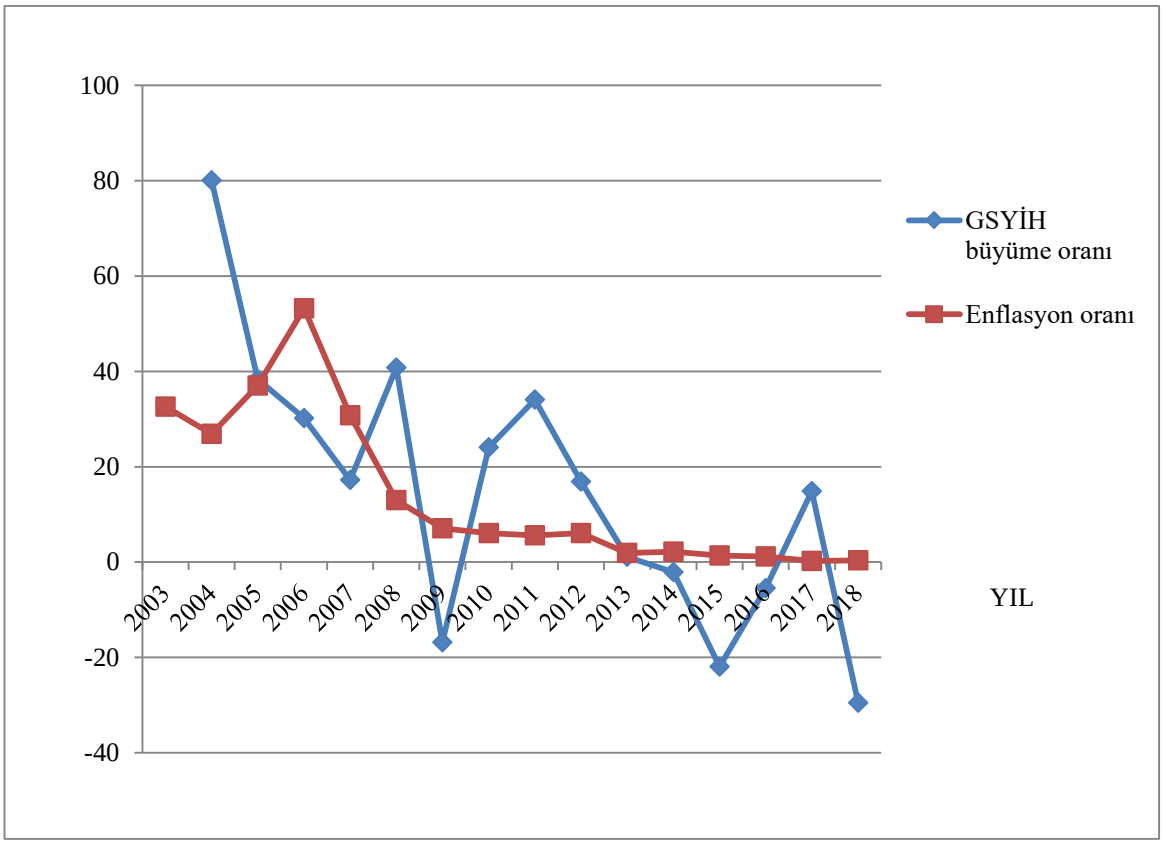
Irak hükümetinin özellikle geçen yüzyılın 80'li ve 90'lı yıllarında açık finansman politikasını benimsemesi, enflasyon oranlarında önemli bir artışa neden olmuş ve bu da Irak para biriminin satın alma gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Enflasyon ve gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki ilişkiyi inceleme bağlamında, enflasyonun gayri safi yurtiçi hasıla üzerinde sahip olabileceği en önemli etki, paranın reel değerinin düşmesidir.

Tablo 6.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH büyüme oranlarının ve enflasyon.

YIL	GSYİH büyüme oranı	Enflasyon oranı
2003		32.6
2004	80.1	26.9
2005	38.4	37.0
2006	30.2	53.2
2007	17.2	30.8
2008	40.8	13.0
2009	-16.8	7.1
2010	24.1	6.1
2011	34.1	5.6
2012	16.9	6.1
2013	1.1	1.9
2014	-2.1	2.2
2015	-21.9	1.4
2016	-5.5	1.2
2017	14.9	0.2
2018	-29.5	0.4

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

6.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH büyüme oranlarının ve enflasyon.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 6.1 ve ilişkili şekil söz konusu dönemde GSYİH büyümesinin 2003-2004 yıllarında önemli ölçüde düşük büyüme nedeniyle dalgalı bir yol izlediğini ve yüksek enflasyon oranlarıyla dengelendiğini göstermektedir. Ardından ve özellikle 2008'den sonra, petrol ihracat fiyatlatlarına daha düşük enflasyon oranları eşlik etmiştir. Böylece Irak Merkez Bankası tarafından kontrol edilen döviz rezervlerinin artması sağlanmıştır. Döviz müzayedesi yoluyla, Irak'ta ele alınan dönem içinde enflasyon ile gayri safi yurtiçi hâsıla büyüme oranı arasındaki ilişkinin, iki değişken arasındaki ilişkiyi ele alan iktisat teorileri çerçevesinde açıklanabilecek kadar net olmadığı görülmektedir. Ve bunun nedeni ise iki şeye dayanmaktadır. Bunlardan biri, yakından ilişkili olduğu için söz konusu dönemde, ister ham petrolün üretilen miktarı düzeyinde, ister küresel piyasalarda petrol fiyatlarının artması düzeyinde olsun dalgalı seyreden gayri safi yurtiçi hâsıla büyümesi ile ilgilidir.

Bu sebeplerden ikincisi ise enflasyon olgusuyla ilgilidir. Söz konusu tablo incelendiğinde, 2003-2018 yılları arasındaki dönemde enflasyon oranlarında, toplam

arz ve toplam talep güçleri arasındaki dengeler nedeniyle gerçekleşmeyen bir düşüş olduğu görülmektedir.

6.2 2003-2018 yılları için Irak'ta döviz kuru ve gelişim aşamaları:

6.2.1 2003-2018 dönemi için Irak'ta döviz kurunun gayri safi yurtiçi hasıla ile ilişkisi

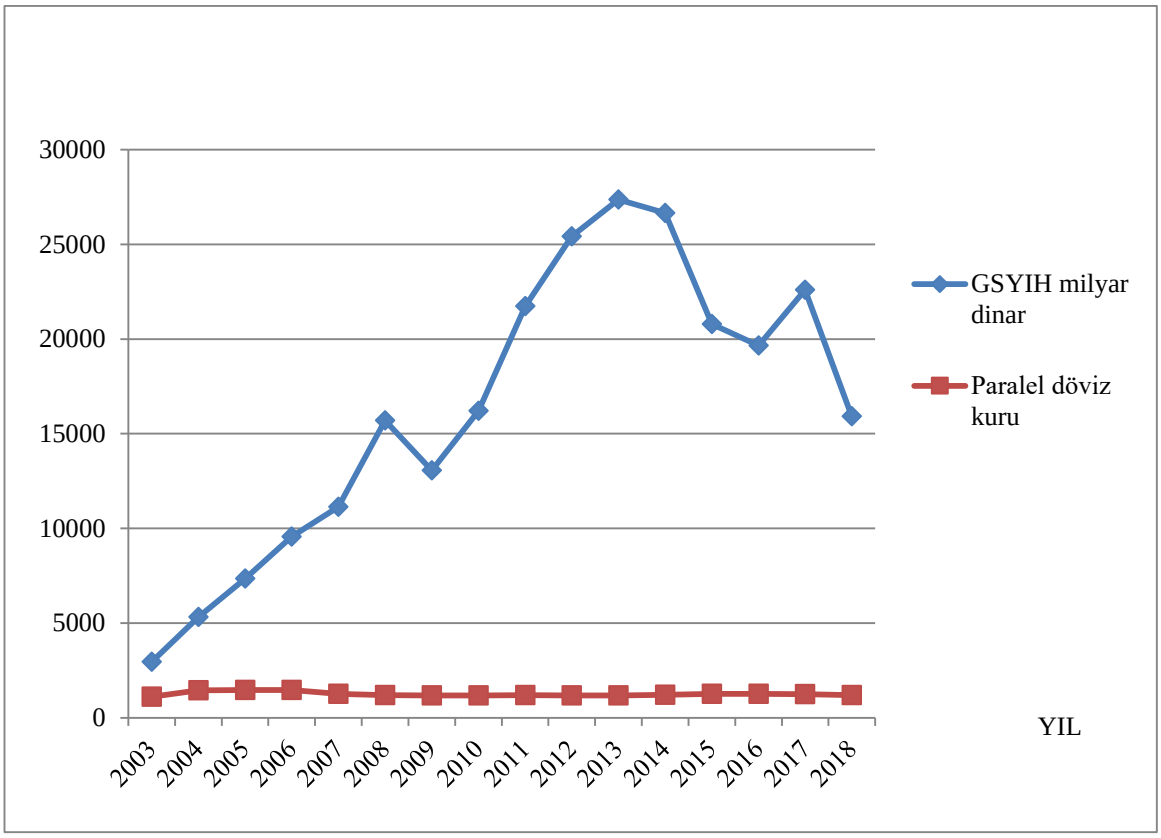
Bu kısımda, Irak ekonomisinin geçiş dönemi ekonomisi ve gelişmekte olan bir ülkenin ekonomisi olmasıyla bağlantılı olarak, Irak'ta döviz kurundaki gelişmeler ve bunun gayri safi yurtiçi hasıla üzerindeki yansımaları ele alınmaktadır.

Tablo 6.2 : 2003-2018 dömeni için Irak'ta GSYİH'nın ve paralel döviz kuru.

YIL	GSYIH milyar dinar	Paralel döviz kuru
2003	2958.8	1112
2004	5325.3	1453
2005	7353.4	1472
2006	9558.8	1475
2007	11145.6	1267
2008	15702.6	1203
2009	13064.3	1182
2010	16206.5	1182
2011	21732.7	1196
2012	25422.5	1182
2013	27358.8	1180
2014	26642.0	1223
2015	20787.6	1270
2016	19653.6	1275
2017	22599.5	1258
2018	15922.2	1209

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

6.2: 2003-2018 dönemi için Irak'ta GSYİH'nın ve paralel döviz kurun.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo (6.2) petrol üretiminden daha fazla artan madencilik sektöründeki artışın bir sonucu olarak ortaya çıkan söz konusu dönemde Irak'ın GSYİH'sında bir büyüme olduğunu göstermektedir. 2013 yılında küresel piyasalarda petrol fiyatlarındaki artışın günde bir varil (100) doları ve (3) milyon varili aştığı, Irak dinarının dolar karşısında ve analiz dönemi için döviz kuru incelendiğinde, doların döviz rezervi olarak bol olması sonucunda dinarın dolar karşısındaki değerinin arttığı fark edildi.

6.3 Irak'ta Vergi Gelişimi ve Bu Gelişimin 2003-2018 Yılları Arasındaki Dönemde GSYİH İle İlişkisi:

6.3.1 Verginin Irak'ın Gayri Safi Yurtiçi Milli Hasılasıyla İlişkisi

Vergiler, ülkelerde izlenen vergi politikasına göre olumlu ya da olumsuz olarak yansıtılabilecek çok önemli bir rol oynaması hasebiyle ekonomi hareketlerini düzenlemek amacıyla kullanılmaktadır. Tüketim ve yatırım üzerindeki doğrudan etkisi nedeniyle ise gayri safi yurtiçi hasılada pozitif ve sürdürülebilir büyüme oranlarının elde edilmesi amacıyla kullanılır. Tasarruf etmenin yanı sıra talebi

etkilemek ve canlandırmak, üretimin artmasına ve ekonomideki arz ve talep güçleri arasında bir denge sağlanmasına yol açacak şekilde çalışır.

6.3.2 2003-2018 Yılları Arasındaki Dönemde Irak'ta Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ile Vergi İlişkisinin Gelişimi

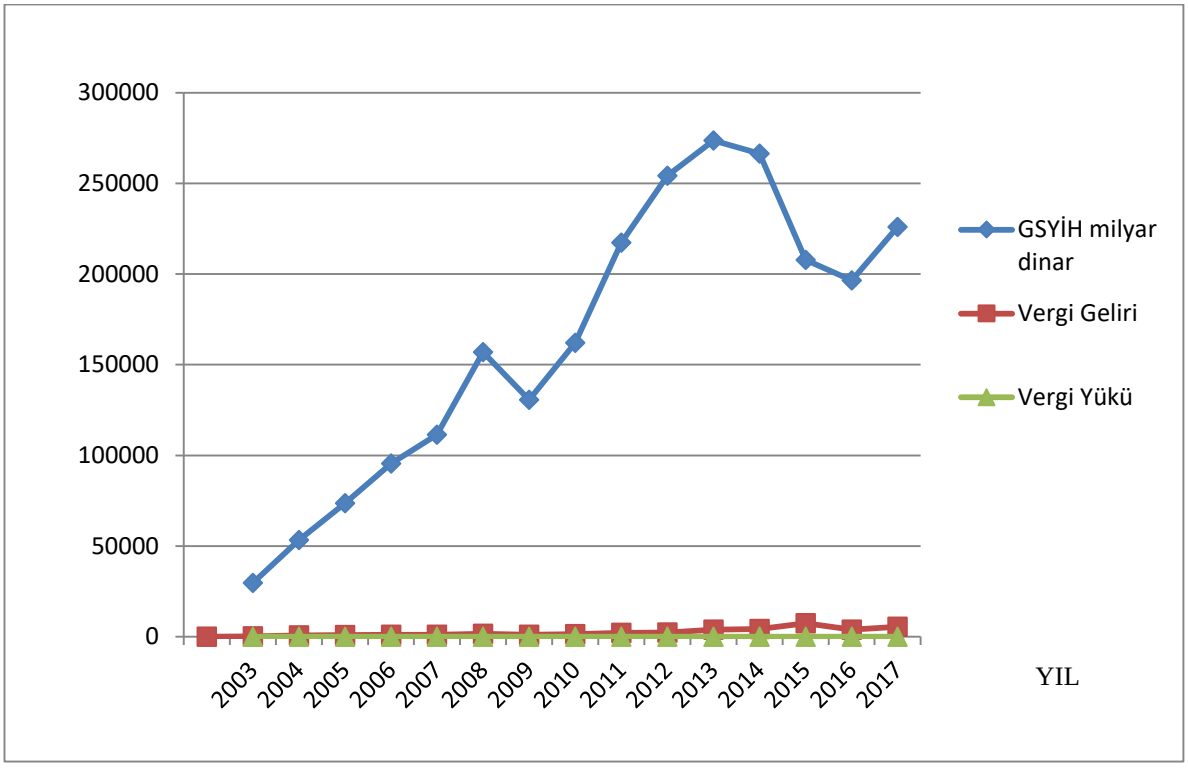
Birçok iktisat düşünürü GSYİH büyümesi ile vergi politikası arasındaki ilişkiyi ele almaya çalışmıştır.Irak'ta vergi ve GSYİH ilişkisinin 2003-2018 dönemi içinde araştırılması ve ölçülmesi çerçevesinde, aşağıdaki tablodan çıkarılan sonuçlar şunlardır:

Tablo 6.3 : 2003-2018 dönemi için GSYİH ve vergi gelirleri.

Yıl	GSYİH milyar dinar	Vergi Geliri milyon dinarda	Vergi Yükü
2003	29588	179	0.01
2004	53253	655	0.01
2005	73534	799	0.01
2006	95588	959	0.01
2007	111456	1065	0.009
2008	157026	1569	0.01
2009	130643	1054	0.008
2010	162065	1338	0.008
2011	217327	2071	0.009
2012	254225	2311	0.009
2013	273588	3796	0.014
2014	266420	4264	0.016
2015	207876	7385	0.035
2016	196536	3850	0.019
2017	225995	5446	0.024
2018	159222	6073	0.038

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

6.3: 2003-2018 dönemi için GSYİH ve vergi gelirleri.

Kaynak: yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo (6.3) vergi sisteminin amaçlarına ulaşmadaki etkinliğini ifade etmesiyle önemli bir gösterge olan vergi yükünü göstermektedir. Elde edilen vergi gelirlerinde oldukça önemli bir yeküne tekabül eden vergi yükü, vergi baskısının boyutunu göstermek için elde edilen vergi gelirlerinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ile hesaplanmaktadır. Yukarıdaki tablodan vergi yükü oranlarının düşük olduğu dikkat çekmektedir. Vergi oranının düşük olduğu 2015 yılında ise en iyi varsayımlarla %3,5'i aşmayan petrol gelirleri dünya piyasalarında düşük seyreden petrol fiyatları nedeniyle o yılki petrol gelirlerini göstermektedir.

2003-2018 dönemi için Irak'taki vergi durumunun gerçekçi tablosu, Tablo (6.3)' teki göstergelere göre bu yüzdeler ışığında kötü bir tablo olarak görünmemektedir. Buna göre Irak'ta tüm vergi sistemi için ciddi reformlar yapılmalıdır.

7. NİCEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

7.1 2003-2018 Dönemi İçin Irak'ta Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisinin Gelişimi

Irak, 2003 yılında hem siyasi ve ekonomik hem de güvenlik düzeyinde büyük dönüşümlere sahne olmuştur. Ekonomik dönüşüm ise bunların en başında gelendir. Devlet, serbest piyasa ekonomisi sistemine bazı kapitalist uygulamalarla birlikte felsefi olarak sosyalist sistemi benimsemekte ve uluslararası ekonomik kuruluşlarla koordinasyon içinde bir ekonomik reform programını uygulamaktadır. Özellikle Irak'ın bir sonraki aşamada benimseyeceği ekonomi politikalarını içeren bir niyet mektubu anlaşması imzaladığı Uluslararası Para Fonu bu duruma örnek teşkil eder.

Irak'ta 2003 öncesi yabancı yatırımların çok az rolü olduğu bilinmektedir. O yıldan sonra, serbest piyasa ekonomisine geçiş çerçevesinde, Irak Temsilciler Konseyi tarafından onaylanan ve doğrudan yabancı yatırımla ilgili 2006 tarihli 13 sayılı Kanun'un çıkarıldığı Ulusal Yatırım Komisyonu kurulmuştur. Irak şehirlerinde, il ve bölgelerde yatırım planlamasından sorumlu yatırım komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonlar, bazı yasal çerçeveleri düzenlemek ve yabancı yatırımcıların çalışmaları için lisans ve izinler vermek, onlara bazı ayrıcalıklar sunmak, ortamın Irak'ta sermaye sağlayabilecek yabancı yatırımlar için cazip olmasını sağlamak gibi görevleri vardır. Altyapının bozulması, hizmetlerin bozulması, sanayi ve tarım sektörleri başta olmak üzere tüm ekonomik ve üretken sektörlerin gerilemesi nedeniyle Irak'ın 2003 yılından sonra ihtiyaç duyduğu teknoloji transferinin yanı sıra artan işsizlik oranları da çözülmeyi bekleyen birer sorun olarak kendini fazlasıyla hissettirmektedir. Doğrudan yabancı yatırım, ekonomik kalkınma sürecine hizmet edecek şekilde kullanılırsa, dengesizliklerin giderilmesinde ve ekonominin sektörlerinin canlandırılmasında önemli bir rol oynayabilir ve Irak'taki ekonomik durumla ilgili olarak, bu tür yatırımları çekmek için nedenler vardır.

Aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Ülkedeki kötü sermaye birikimi nedeniyle yeniden yapılanmaya yardımcı olan artan sermaye gereksinimi
- Yüksek işsizlik oranları
- Ülkeden sermaye kaçışı
- Yeniden yapılandırmaya katkıda bulunmak için gerekli likiditeyi sağlamada finans ve bankacılık kurumlarının zayıf rolü

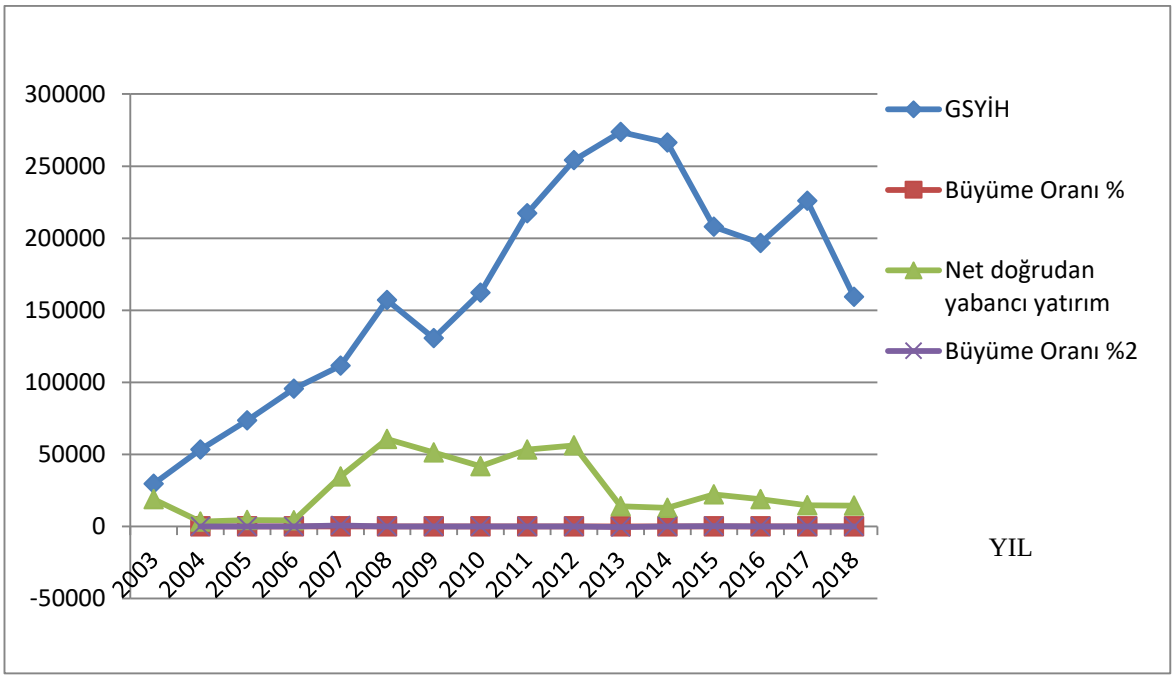
2003-2018 dönemi için Irak'ta GSYİH ile yabancı yatırım arasındaki ilişkinin gelişimini anlamak için bu ilişki aşağıdaki tablo aracılığıyla incelenebilir:

Tablo 7.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH ve net doğrudan yabancı yatırım.

YIL	GSYİH	Büyüme Oranı %	Net doğrudan yabancı yatırım	Büyüme Oranı %
2003	29588		1896	
2004	53253	80.1	3433	81.9
2005	73534	38.4	4353	26.8
2006	95588	30.2	4294	-1.3
2007	111456	17.2	34700	708.1
2008	157026	40.8	60735	75.03
2009	130643	-16.8	51336	-15.5
2010	162065	24.1	41731	-18.7
2011	217327	34.1	53353	27.8
2012	254225	16.9	56324	5.6
2013	273588	1.1	14064	-349.7
2014	266420	-2.1	12975	-7.7
2015	207876	-21.9	22180	270.5
2016	196536	-5.5	18825	-15.1
2017	225995	14.9	14636	-22.3
2018	159222	-29.5	14475	-1.1

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

7.1: 2003-2018 dönemi için GSYİH ve net doğrudan yabancı yatırım.

Kaynak: : Yazar tarafından hazırlanmıştır

Tablo (7.1) ve ilgili şemadan anlaşılmaktadır ki 2003-2013 döneminde gayri safi yurt içi hasıla yukarı yönlü bir seyir izlemektedir. Küresel piyasalarda petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle gelen 273.588 milyar dinar ile yılın en yüksek seviyesini kaydettiği yerde petrol varil fiyatı 100 dolar sınırını aşmıştır. Yukarıdaki dönemde, 2009 yılı, ülke genelinde güvenlik durumunun bozulması ve ham petrol ihraç miktarlarındaki düşüşe ek olarak, gayri safi yurtiçi hasılada 130.643 milyar dinarlık bir düşüş kaydedilmiştir. Ayrıca ulusal ekonominin diğer sektörlerinin rolü ve önemi de gerilemiştir.

2014-2018 döneminde ise küresel piyasalarda petrol fiyatlarının 2017 yılına göre gerilemesi sonucu gayri safi yurtiçi hasıla 159.222 milyar dinara ulaşarak 2018 yılındaki en düşük seviyesine gerilemiştir. Petrol fiyatlarının artmasıyla gayri safi yurtiçi hasıla değerinde ve başta inşaat ve konut sektörü olmak üzere diğer ulusal ekonomik sektörlerin canlılığında dikkate değer bir iyileşme görülmektedir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki değişimler Tablo (7.1)'te görüldüğü gibi, ister ihraç edilen ham petrol miktarlarından ister küresel piyasalardaki petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların bir sonucu olarak büyük ölçüde etkilenmiştir. İncelenen dönem için

Irak ekonomisi, halen tek taraflı bir ekonomi olduğundan, büyük ölçüde ham petrol üretimine bağlı kalmıştır.

Tablo (7.1) gösterilen dönemde, yani 2003-2018 döneminde Irak'ta net doğrudan yabancı yatırımın gelişiminin dalgalı olduğu görülmektedir. Çünkü Irak genelinde güvenlik durumunun bozulması nedeniyle net yabancı yatırım 2003'te 18960 milyar dinardan 2004'te 3433 milyar dinara %81.9 oranında gerilemiştir. Ardından net doğrudan yabancı yatırım 2005 yılında %26,8'lik bir büyüme oranıyla 4353 milyar dinara yükselmiştir. Daha sonra net doğrudan yabancı yatırım 2006 yılında -%1,3 oranında gerileyerek 4294 milyar dinara kadar inmiş ve bu da ülkeden çıkan paranın giren parayı geçtiğini göstermektedir. Ardından 2007'de %708'lik büyüme oranıyla dikkat çekici bir artış kaydetmiştir. Daha sonra 2011'de %27,8'lik bir büyüme oranıyla tekrar yükselmiş ve net doğrudan yabancı yatırım, ele alınan dönemin geri kalanında negatif ve pozitif oranlarda dalgalanmasını sürdürmüştür. Bu, yüksek GSYİH büyüme oranlarının doğrudan ve dolaylı yatırımlar şeklinde dış akışlarda bir artışa yol açabileceğini gösteren bazı ekonomistlerin görüşü ile uyumlu olabilir.

7.2 2003-2018 Dönemi İçin Irak'ta Enflasyon Ve Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki İlişkinin Gelişimi

Daha önce belirtildiği gibi, 2003'ten sonra Irak'taki para politikası, ekonomik istikrarı sağlamak için kabul edilebilir enflasyon oranlarını hedeflemeye çalışmıştır.

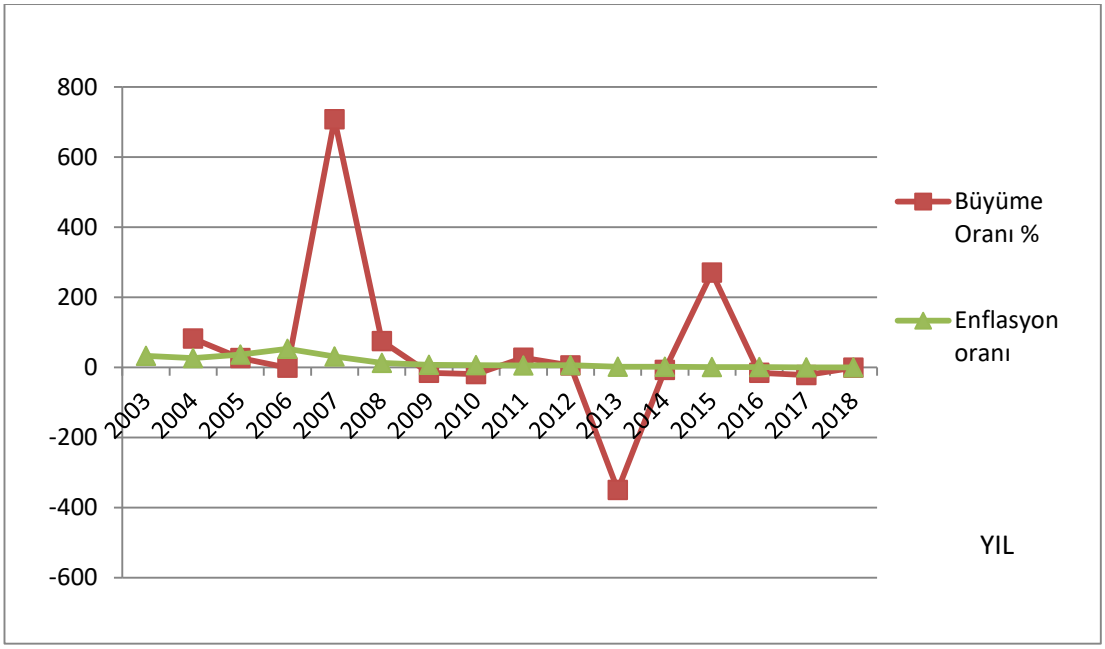
Tablo 7.2: 2003-2018 dönemi için net yabancı yatırım büyüme oranı ve enflasyon oranı.

YIL	Net Yabancı Yatırım	Büyüme Oranı %	Enflasyon oranı
2003	18960		32.6
2004	3433	81.9	26.9
2005	4353	26.8	37.0
2006	4294	-1.3	53.2
2007	34700	708.1	30.8
2008	60735	75.03	13.0
2009	51336	-15.5	7.1
2010	41731	-18.7	6.1
2011	53353	27.8	5.6
2012	56324	5.6	6.1

2013	14064	-349.7	1.9
2014	12975	-7.7	2.2
2015	22180	270.5	1.4
2016	18825	-15.1	1.2
2017	14636	-22.3	0.2
2018	14475	-1.1	0.4

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

7.2:2003-2018 dönemi için net yabancı yatırımın büyüme oranı ve enflasyon oranı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır

Tablo (7.2)'de belirtilen rakamlardan anlaşılmaktadır ki 2003-2018 döneminde net doğrudan yabancı yatırımda bir dalgalanma meydana gelmiştir. Enflasyon oranının nispeten istikrarlı olması bile doğrudan yatırımların ülkeden çıkmasına engel olamamıştır.

2007 yılında enflasyon oranındaki düşüşle birlikte petrol sektöründeki yatırımlar sonucunda net yabancı yatırım, ele alınan dönemin en yüksek büyüme oranı olan %703,1'e yükselmiştir. Tablo (7.2)'da görüldüğü üzere 2009'dan 2018'e enflasyon oranları ile net doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkinin bozuk olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Enflasyon oranlarındaki düşüşle birlikte özellikle 2016-

2018 döneminde net yatırım da gerilemeye devam etmiş, net doğrudan yabancı yatırım ise sırasıyla (-15,1, -22,3, -1,1) düşüş kaydetmiştir. Bu durum, güvenlik ve siyasi durumun bu tür yatırımları çekmede belirleyici bir rol oynaması kadar, bu düşüşün yatırımı çeken unsurlardan biri olmadığının da açık bir göstergesidir. Ancak bu durum, enflasyon ve doğrudan yabancı yatırım arasında ters bir ilişkinin varlığını doğrulayan çoğu ekonomik araştırmanın gösterdiğinin aksinedir. Bununla birlikte, tartışılan dönemde enflasyon oranlarındaki düşüşten sonra, doğrudan yabancı yatırım da azalmaya devam etmiş ve bu da şunu göstermektedir ki bu tür yatırımları çekmede rol oynayan, çoğunlukla siyasi ve güvenlik faktörleri ön planda tutabileceğimiz daha önemli başka faktörler de vardır.

7.3 2003-2018 Dönemi İçin Irak'taki Doğrudan Yabancı Yatırım İle Döviz Kuru İlişkisinin Gelişimi

2003'ten sonra Irak'ta para politikasının belki de en belirgin özelliklerinden biri, para otoritesinin yabancı para birimlerinin değerini etkilemek için arz ve talebi kontrol etmede göstermiş olduğu kararlılıktır. Irak ekonomisinin döviz miktarı artışıyla uyumlu olmaması nedeniyle yerel para birimi ve onun aracılığıyla fiyatlar genel düzeyinde istikrar sağlanamamıştır. Merkez Bankası günlük döviz müzayedeleri ile parasal istikrar sağlamayı hedeflemiştir. Bu nedenle, para politikası dolar için 1170 dinarda minimum bir değişim değeri belirleyebildi ve ulusal para biriminin istikrarını koruyabildi. Merkez bankasının 2011 sonunda 60 milyar doları bulan döviz rezervleri arttıkça, para otoritesi hedeflerine ulaşmış ve piyasanın döviz ihtiyacını karşılayabilmiştir. 2012'den sonra döviz kurunda iyileşme ve artan döviz talebinin kontrol altına alınmasıyla bu hedefi de aşmıştır. Ancak aynı zamanda bu istikrar, küresel piyasalarda petrol fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalardan büyük ölçüde etkilendiği için kritik nitelikte sayılmaktadır. Genel olarak Irak'taki döviz kuru, Irak piyasasında, dünyadaki diğer ülkeler gibi, arz ve talep gerçekliğini daha fazla yansıtan paralel bir döviz piyasası ile eşleşen, yukarıda belirtilen sabitleme sistemi ışığında belirlenen resmi bir döviz piyasasına tanıklık etmiştir. Diğer taraftan ise büyük ölçüde hükümet harcamalarına bağlı olan toplam talep seviyesinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu nedenle Irak Merkez Bankası, yerel döviz kurunun istikrarını etkilemek ve sürdürmek için döviz ihale penceresi aracılığıyla bu piyasaya müdahale etmiştir.

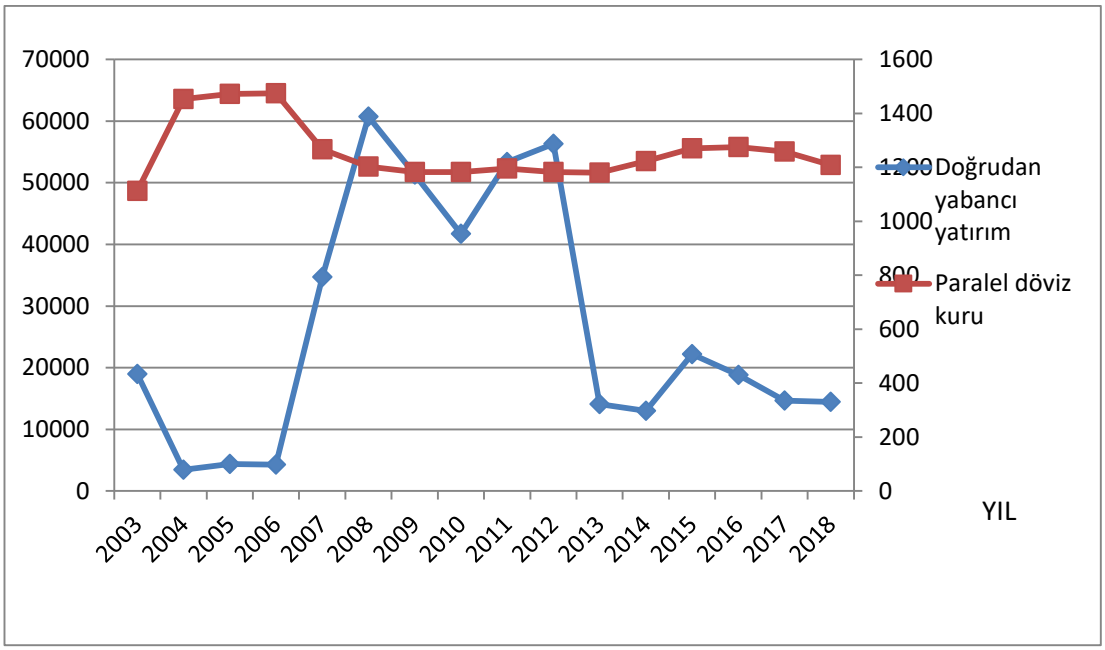
Tablo (7.3) araştırma yapılan dönem için döviz kuru ile Irak'taki doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi göstermektedir:

Tablo 7.3:2003-2018 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ve paralel döviz kuru.

YIL	Doğrudan yabancı yatırım	Paralel döviz kuru
2003	18960	1112
2004	3433	1453
2005	4353	1472
2006	4294	1475
2007	34700	1267
2008	60735	1203
2009	51336	1182
2010	41731	1182
2011	53353	1196
2012	56324	1182
2013	14064	1180
2014	12975	1223
2015	22180	1270
2016	18825	1275
2017	14636	1258
2018	14475	1209

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

7.3: 2003-2018 dönemi için doğrudan yabancı yatırım ve paralel döviz kuru.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo (7.3) ve bu tabloya göre çizilen şemada, özellikle 2014, 2015, 2016 yılları için, arz ve talep dengesine bağlı olarak ve petrol gelirlerinden etkilenen paralel piyasada döviz kurundaki dalgalanmaya rağmen, Irak'ta para otoritesinin kullandığı araçların, özellikle de döviz ihalelerinin kullanılmasının, söz konusu dönem için bir iyileşmeye yol açtığı görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım girişleri, döviz kurlarındaki dalgalanmalardan etkilenmekte olup, bu dalgalanmaların ev sahibi ülkelerdeki yatırım getirilerinin yurt dışına transfer edilmesine veya yeniden dağıtılmasına kıyasla göreli karlılığında değişikliklere yol açması esasına dayanmaktadır. Döviz kurlarındaki ani dalgalanmalar, yatırım projelerinin fizibilite çalışmalarının yapılmasını zorlaştırdığı ve yatırımcıyı fahiş ve beklenmedik kayıplara maruz bıraktığı için olumsuz etkileri de vardır. Çünkü döviz kuru dalgalanmaları girdi fiyatlarının belirmesini ve satış maliyetlerinin hesaplanmasını zorlaştırmaktadır.

Tablo (7.3)'den, paralel piyasadaki Irak dinarı döviz kurundaki istikrarın hiç değilse, 2007 yılında doğrudan yabancı yatırım akışlarında bir artışa sebep olduğu söylenebilir. Üst üste çok fazla döviz kuru dalgalanmaması, ileriki yıllar için yatırım kararlarını olumlu etkilemiştir.

Irak dinarı kurundaki düşüş ise Tablo 7.2'de görüldüğü gibi ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişini artırmada olumlu etki yapmıştır. Böylece dinar kurunun düşürülmesi, o yatırım akışlarının hacminde bir artışa yol açacaktır. Bu durum ekonomik mantıkla tutarlıdır ve ekonomik çalışmaların, döviz kurlarının istikrarını korurken döviz kurunu düşürmenin doğrudan yabancı yatırımı çekme konusunda olumlu bir yansımaya yol açtığını doğrulamıştır.

7.4 2003-2018 Dönemi Için Irak'ta Vergiler Ve Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki Ilişkinin Gelişimi

Irak'ın 2003 sonrasında yaşadığı siyasi ve ekonomik dönüşümler, içinden geçtiği geçiş dönemine uygun bir dizi program ve politikanın uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Ülkenin tanık olduğu ekonomik dönüşüm çerçevesinde, ister sistem felsefesi, isterse serbest ekonomiye geçiş ve küresel piyasalara açıklık evresinin gerektirdiği uygulama ve prosedürler düzeyinde olsun, doğrudan yabancı yatırım, ülkenin en önemli ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir. Geçiş aşamasının gerekleri ve dolayısıyla ülkede izlenen ve bu çerçevede izlenen ekonomi politikaları, o aşamanın gereklerine uygun olanı ile çalışmasını gerektirmektedir. Irak, yatırım ortamını uygun yasal, ekonomik, politik ve sosyal unsurlarla sağlayarak ekonomik kalkınmayı sağlamak için doğrudan yabancı yatırım da dahil olmak üzere her türlü yatırımı çekmek için çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Bugün küreselleşme düşünceleri, ticaretin serbestleştirilmesi ve ülkeler arasında mal, hizmet ve sermaye akışını engelleyen kısıtlamaların ve engellerin hiçbir korumacı önlem veya kısıtlama olmaksızın kaldırılması fikirleriyle başlamıştır. Birçok ülkenin buna yöneldiği, dünyaya açılmak ve yabancı yatırımcı ile yerel yatırımcı arasında muamelede eşitliğin benimsenmesi gerektiği bilinmektedir. Çoğu Arap ülkesinin izlediği vergi muafiyeti politikasına ek olarak, yatırımı teşvik etmenin önündeki bu engellerin kaldırılmasının önemli bir adım olduğuna da şüphe yoktur. Irak ile ilgili olarak ve tartışılan dönem için, kamu otoritesi tarafından yasal bir metin aracılığıyla bir gerçek veya tüzel kişiye sağlanan bir avantaj anlamına gelen vergi muafiyeti politikaları yürürlüğe. Bunun arkasındaki amaç, başta sanayi projelerinin kurulması olmak üzere, yatırımları çekmek ve teşvik etmek için ekonomik, politik ve sosyal hedeflere ulaşmaktır. 2006 tarihli 13 Sayılı Yatırım Kanunu kapsamındaki projeler Bu kanun yabancı şirket ve yatırımların Irak ekonomisine girişini teşvik edici ve teşvik edici

bir unsur haline geldiğinden ve Yatırım Kanunu'nun uyruğu ne olursa olsun yatırımcının tüm avantajlardan yararlanmasını öngören (10) maddesine dayanmaktadır.

Tesis ve garantiler ile bu Kanunda yer alan yükümlülüklere tabi olup, ticari faaliyete geçtiği tarihten itibaren 10 yıl süreyle Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenen gelişme bölgelerine göre vergi ve harçlardan muaftır. Ulusal Yatırım Komisyonu, bölgenin ekonomik gelişme derecesine ve yatırım projesinin niteliğine göre. Doğrudan yabancı yatırım ve vergiler arasındaki ilişkinin incelenmesinde değinilen teorik çerçeve, petrol gelirlerinin Irak milli gelirinin oluşumu üzerindeki etkisi nedeniyle bu ilişkiyi incelememiştir ve bu nedenle bu ilişkinin analizi ancak Irak ekonomisinin kaldırabileceği sınırlar dışında hangi yabancı yatırımın oynayabileceğini hedeflemek Irak'ın doğrudan yabancı yatırımlara uyguladığı 2006 tarihli 13 Sayılı Yatırım Yasası ve yasanın yabancı yatırım şirketlerine hak kazandıran (10) maddesinde Irak yasalarının tanıdığı vergi muafiyetleri çerçevesinde; on yıl süreyle on yıl süreyle vergi muafiyeti, on beş yıla kadar uzatılabilir, ayrıca bu şirketlerin sabit kıymetlerinden kaynaklanan muafiyetler de söz konusudur. Vergi muafiyetinin Irak'taki doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini ve söz konusu dönem için tablo (7.4) aracılığıyla çıkarmak mümkündür.

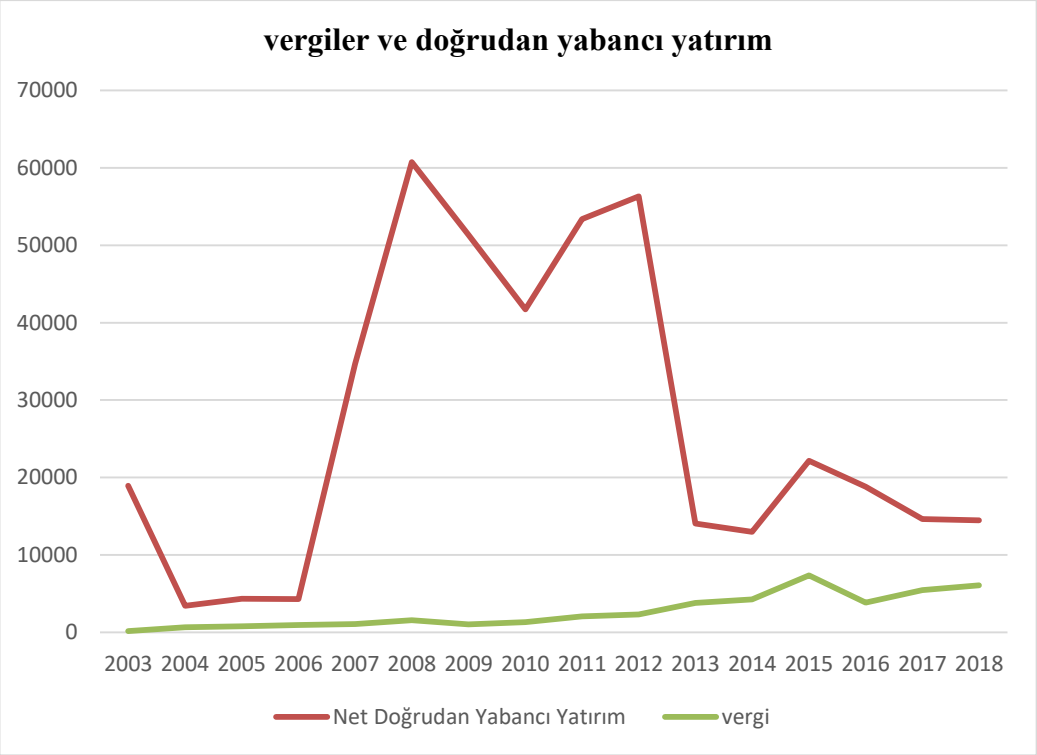
Tablo 7.4: 2003-2018 dönemi için Irak'ta vergiler ve doğrudan yabancı yatırım.

YIL	Net Doğrudan Yabancı Yatırım	Vergi Geliri milyon dinar	Vergi Yükü
2003	18960	179	0.01
2004	3433	655	0.01
2005	4353	799	0.01
2006	4294	959	0.01
2007	34700	1065	0.009
2008	60735	1569	0.01
2009	51336	1054	0.008
2010	41731	1338	0.008
2011	53353	2071	0.009
2012	56324	2311	0.009
2013	14064	3796	0.014

2014	12975	4264	0.016
2015	22180	7385	0.035
2016	18825	3850	0.019
2017	14636	5446	0.024
2018	14475	6073	0.038

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

7.4: 2003-2018 döneminde Irak'ta vergiler ve doğrudan yabancı yatırım.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanır.

Tablo (7.4)'den, Irak'ta incelenen dönem için vergilendirme ile yabancı yatırım arasındaki ilişkinin analizinde bir muğlaklık ve net bir vizyon eksikliği olduğu görülmektedir. Söz konusu yatırımın, söz konusu süre için değişken olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla vergi muafiyeti, yabancı yatırımı etkileyen en önemli unsurlardan biri olmasına rağmen bu dalgalanmanın, Irak'taki yabancı yatırımların Irak'ta portföy yatırımı yönünde olmasının yanı sıra, siyasi ve güvenlik durumu ile petrol fiyatlarından etkilendiği kadar vergi muafiyetlerinden etkilenmediğinin açık bir kanıtıdır. Halbuki Irak, araştırma yapılan dönem boyunca, mali kapitalist ekonomiye geçişin sınırları dışında hareket etmemiştir.

Irak ekonomisinde toplam göstergeler ile gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki ilişkinin gelişimi incelenerek 2003-2018 dönemi için gayri safi yurtiçi hasılanın ülke ekonomisinin gelişme ve büyüme boyutunu belirleyen en önemli makroekonomik değişkenlerden biri olduğu netlik kazanmaktadır.

Bu çalışma sayesinde enflasyon ile gayri safi yurtiçi milli hasıla (GSYİH) arasındaki ilişkinin ve incelenen dönem için düşük enflasyon oranlarında olduğu gibi net olmadığı bulunmuştur. Gayri safi yurtiçi milli hasıla (GSYİH), Irak ekonomisinin bağımlılığının boyutunu göstermek için ham petrol fiyatlarındaki ve miktarlarındaki değişiklikle açıkça bağlantılı olduğundan, bu değişikliklere yanıt vermemiştir. Döviz kurunun gayri safi yurtiçi hasıla ile ilişkisine ilişkin olarak, ele alınan dönemde döviz kurlarının istikrarlı seyretmesi gayri safi yurtiçi hasıla artış oranlarının artmasına neden olan sebepler arasında yer almaktadır.

Milli gelir üzerindeki vergi baskısının boyutunu gösteren vergi yükü üzerinden ölçülen vergi gelirlerinin gayri safi yurtiçi hasıla ile ilişkisine ilişkin olarak, tartışılan dönem için düşük olan, en iyi değerlendirmede petrol gelirlerine kıyasla düşük bir vergi gelirini gösteren %3,5'lik engeli aşmadığı için düşük kabul edilmektedir. Gayri safi yurtiçi hasıla, büyüme oranlarında en etkili değişkeni temsil eden değişkendir.

Ayrıca toplam nicel değişkenler ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişki bu çalışmada bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağımlı değişken, gayri safi yurtiçi hasıladaki yüksek büyüme oranları ile düşük enflasyon oranları arasındaki bu ilişkinin incelenmesiyle gösterilmiştir. Ayrıca bu değişken, döviz kurlarındaki istikrarın yanı sıra ve ele alınan dönem için bir bütün olarak, yabancı girişlerindeki artışın nedenlerinden biri olması nedeniyle doğrudan yabancı yatırımın cazibesini etkileyen faktörlerden birini oluşturmuştur.Vergilerle ilgili olarak, 2006 tarih ve 13 sayılı Yatırım Kanununda öngörülen vergi muafiyetleri, aynı zamanda Irak'a doğrudan yabancı yatırımın çekilmesinde ve tartışılan dönem için cesaret verici bir faktör haline gelmiştir. Bununla birlikte, bu değişkenlerin gayri safi yurtiçi hasıla üzerindeki etkisine ek olarak, bu tür büyüme oranlarını etkileyen faktörler arasında 2003-2018 dönemi için Irak'taki siyasi ve güvenlik durumuna göre daha az önemli olmayan başka faktörler de vardır.

Çalışmada kullanılan serilerin logaritmik farkları hesaplanarak elde edilen korelasyon katsayısı değerleri aşağıdaki sunulmuştur.

7.5: 2003-2018 arası dönem için değişkenlerin korelasyon analizi

	Yatırım	Enflasyon	Döviz	GSYH	Vergi Gelirler
Yatırım	1.00				
Enflasyon	0.31	1.00			
Döviz	-0.31	0.07	1.00		
GSYH	0.07	0.56	0.49	1.00	
Vergi Gelirler	0.02	0.18	0.61	0.61	1.00

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo dikkatle incelendiğinde yabancı yatırım büyüme oranlarının en fazla enflasyon ve döviz kuru ile ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre incelenen dönemde enflasyon oranlarındaki artış doğrudan yabancı yatırımlara engel olmaz iken, döviz kuru artışları yatırımlar için engel teşkil etmektedir. Yatırımların GSYH büyümesi ile korelasyon katsayısı pozitif olsa bile, %7 civarında olması yabancı yatırımları Irak' a çekmek için çok sınırlı bir katkısının olduğunu ima etmektedir. Bu durum yabancı yatırımların yerel talebi çok fazla dikkate almadıklarını da ifade edebilir. Vergi gelirleri de %2'lik bir korelasyon oranı ile yatımlar için ufak bir katkı sağlamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde yabancı yatımlar için en önemli değişkenler enflasyon yani fiyat istikrarı ve buna bağlı olarak döviz kurunun istikrarıdır.

8. SONUÇLER VE ÖNERİLER

Sonuçlar

- Dünyadaki herhangi bir ekonomi, reel ve parasal biçimleriyle makroekonomik değişkenlerden oluşur. Ekonomi literatürü göstermektedir ki ister reel ister parasal olsun, bu değişkenler arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığın, ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım üzerinde söz sahibidir.
- Bu çalışmanın değişkenlerinden biri olan ve incelenen dönem için belirlenen gayri safi yurtiçi hasıla, bir grup makroekonomik değişkenden etkilenmektedir. Bunlardan en önemlileri enflasyon, döviz kuru ile vergi oranlarıdır. Araştırma yapılan dönem için özellikle enflasyon oranlarındaki düşüş ve Irak döviz kurlarının istikrarından etkilenen büyüme oranlarında bir iyileşme söz konusu olmuştur.
- Ele alınan döneme ait vergi gelirleri milli geliri etkileyen bir faktör oluşturmamıştır. İncelenen dönem için vergi yükünün %3,5 sınırını aşmaması, vergi gelirlerinin gelir oluşumuna katkısının gerekli düzeyde olmadığı ve bu nedenle gayri safi yurtiçi hasıla üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu anlamına gelmektedir.
- Irak'ta 2003-2018 dönemindeki doğrudan yabancı yatırım, 2007 ve 2015 yıllarında kaydedilen büyüme oranları ile bir iyileşmeye tanık olmuştur. Bu durum, Irak'ta bu yabancı yatırımları çekmeye yardımcı olan cesaret verici faktörlerin olduğunu gösterir.
- 2006 tarihli 13 Sayılı Yatırım Kanununda özellikle yatırımın, özellikle üretimin on yıllık bir süre için muaf tutulmasına ilişkin olarak öngörülen ve on beş yıla kadar uzayabilen vergi muafiyetleri, bu dönem için Irak'a doğrudan yabancı yatırımın çekilmesinde motivasyon kaynağı oluşmuştur.
- Çalışma değişkenleri (GSYİH, enflasyon, döviz kurları, vergi) söz konusu dönem için doğrudan yabancı yatırımı çekmeye yardımcı olan faktörler olsa da, bu tür yatırımların büyümesinin neden olan başka dinamiklerde söz konusudur. 2003-2018 dönemi için ülkedeki siyasi güvenlik ve istikrar nicel göstergeler kadar önem arz etmektedir.

Öneriler

Tezde ulaşılan sonuçlardan hareketle, bir dizi reform önerisi daha fazla yabancı sermaye çekmek adına sunulabilir:

- Ülkedeki üretim gücünü tabana yaymak ve gelir kaynaklarını çeşitlendirmek dolayısıyla da petrol gelirlerine olan bağımlılığı azaltmak gerekmektedir.
- Irak dinarının değerini ekonomik gerekçeler olmadan yükseltmek, yabancı yatırımın değerinin düşmesine neden olduğu için, döviz kuru spekülasyonlarına engel olacak denetim kurumları ve düzenlemeler acil ihtiyaç listesinin en başına konmalıdır.
- Doğrudan yabancı yatırımı içeriye çekme sürecinde yardımcı olacak tedbirlerin alınması için Ulusal Yatırım Komisyonu'na geniş yetkiler verilmesi konusunda çalışmalar yapılması gerekmektedir.
- Vergi dairelerinde sunulan hizmetlerin gelişmesi sağlanmalıdır.
- Irak'ta yabancı yatırım faaliyetinin gerektirdiği bankacılık hizmet düzeyinin yükseltilmesi amacıyla bankacılık sisteminin gelişmiş ülke bankacılık sistemlerindeki gelişmeye paralel olarak geliştirilmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdgman, M. (1999). *Teori Ve Politika Arasındaki Makroekonomi* ,Suudi Arabistan: Dar Almiriykh Yayınları.

Abdulkadir ,N.(2017).*2005-2015 dönemi için parasal değişkenlerni Irak'ın ödemeler dengesi üzerindeki etkisinin analizi* (Doktora Tezi) . Alnahrini Üniversitesi ,Siyasal Bilgiler Fakültesi , Bağdat.

Abdulkerim, C. A. (2008). *Kürdistan Bölgesi- Irak odaklı gelişmekte olan ekonomilerde doğrudan yabancı yatırımın rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleymaniye Üniversitesi, Süleymaniye.

Abed, M. A. (2005). *İslam ekonomisi ışığında İslam ülkelerine doğrudan yabancı yatırım* , 1. Baskı , Ürdün : Dar Al-nafais Yayınları.

Abu Hamad, R. S. (2004). Yabancı yatırım ve etkileri Koalisyon Otoritesi'nin Irak'taki yabancı yatırımlara ilişkin çıkardığı yasa tasarısında analitik bir çalışma ile. *kufa studies center journal, 1*(1),106-138.Abu Qahf, A. S. (2000). *Uluslararası İşletme Yönetimi ,* İskenderiye: Dar Al-jamiea Yayınları.

Abu Qahf, A. S. (2001). *Uluslararasılaşma teorileri ve Doğrudan yabancı yatırım ,* İskenderiye: Üniversite Gençlik Vakfı Yayınları.

Abu Qahf, A. S. (2003). *Uluslararası Ticaret Ve Yatırım Ekonomisi*, Mısır: Dar Aljamieat Aljadida Yayınları.

Afif , A . (2014). *Sürdürülebilir Kalkınmannın Sağlanmasında Vergi Politikasının Etkinliği Dönem (2001-2012) Cezayir Örneğini İnceleyin* (Doktora Tez). İktisadi Ve Ticari İlimler Fakültesi , Cezayir.

Ajamia , M . ve Ahmet , A . (1999). *Ekonomik ve sosyal kalkınma ve sorunları*, İskenderiya: Dar Al-jamiea Yayınları.

Al-Aşqar, A. (2007). *Makroekonomik* , Amman: Dar althkafa.

Al-jamil,S.(2002). *Uluslararası Finans Yapılara, Süreçlere ve Araçlara Giriş*, Musul Üniversitesi Yayınları.

Al-Kawaz, S. M. (2005). Yabancı Yatırım Akışları Ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri. *Al-Rafidain Geliştirme Dergisi* , 91,105-150.

Al-Samarrai, N. M. (2016). Doğrudan yabancı yatırımın belirleyicileri ve güdüleri ve bunların yatırım ortamının en önemli göstergeleriyle ilişkisi Ev sahibi ülkeler ve yatırım yapan şirketler üzerine analitik bir çalışma Irak ve Arap ülkelerine özel bir referans.*Tikrit Journal of Administration and Economics Sciences*, *12*(34),273-244 .

Al-Tamimi, S. O. (2008). Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım: 2006 Yabancı Yatırım Yasasına Özel Bir Bakışla Gerçekler ve Zorluklar. *Al-Ghari İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *2*(9).

Al-Wazzani, K. ve Al-Rifai, A. (2005). *makroekonominin ilkeleri* , 7. Baskı, Irak : Dar Alnaşır Yayınları.

Attia, T. M. (2001). *Uluslararası İşletme Yönetimi* , 2. Baskı, Kahire : Dar Al-nahda Al-arabiye Yayınları.

Aydemir, C. Arslan, İ. ve Uncu, F. (2012). Doğrudan yabancı yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ,23,69-104. https://dergipark.org.tr/en/pub/kosbed/issue/25696/271171

Aydın, T. (2019). *Borsa performansı Ve seçilmiş Makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi Incelemeye yönelik karşılaştırmalı Analiz* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Universitesi,Turkey.

Ayiş, A. M. (2011). Irak'ta yabancı yatırımı teşvik etmede vergi muafiyetinin rolü. *Finansal Muhasebe Çalışmaları Dergisi*, 6(16),20-25.

Bakanlar Kurulu Başkanlığı. (2006). *2009 Sayılı 13. Yatırım Kanunu.* Basra: Basra Yatırım Komisyonu.

Bin Al-Akhdar, M . (2015) . *Kara Para Aklama Ve Uluslararası Terörizmin Finansmanı İle Mücadele İçin Uluslararası Mekanizmalar* (Doktora Tez). Ebu Bekir Belkaid Üniversitesi, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi , Tlemcen.

Borowski, D. & Couharde, C. (2003). The exchange rate macroeconomic balance approach: New methodology and results for the euro, the dollar, the yen and the pound sterling. *Open economies review*, 14(2), 169-190.

De Mooij, R. A. & Ederveen, S. (2001). Taxation and foreign direct investment. *CPB (Bureau néerlandais d'analyse de la politique économique), Discussion Paper*, (3).

Duce, M. & España, B. D. (2003). Definitions of foreign direct investment (FDI): A methodological note. *Banco de Espana*, *6*(2), 43-49.

Ghosh, A. R. Gulde, A. M. Ostry, J. D. & Wolf, H. C. (1997). Does the nominal exchange rate regime matter?. *NBER Working Paper* No .5874 ,P 13-26

Hani, H. B. (2002). *Para ve bankacılık ekonomisi* , Ürdün : Dar alkindi yayıncılık ve dağıtım .

Hassan, K. G., & Sabah, W. (2019). Measuring the impact of some macroeconomic variables on the stock price index in the Iraq Stock Exchange for the period (2006-2015). *Academic Journal of Nawroz University*, *8*(4), 93-106.

Himed, M. S. Abed, K. F. ve Awwad, K. R. (2020). Dönem (2004-2018) için doğrudan yabancı yatırımın Irak'ta küçük projelerin etkinleştirilmesi üzerindeki etkisinin analizi. *Tikrit İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi*,12(2),18-28

Hope, J. R., & Griffin, E. N. (2003). The New Iraq: Revising Iraq's Commercial Law is a Necessity for Foreign Direct Investment and the Rconstruction of Iraq's Decimated Economy. *Cardozo J. Int'l & Comp. L.*, *11*, 875.

https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisosbil/issue/2820/38025

Irak Merkez Bankas.(2003-2018). *yıllık ekonomik rapor.* Irak: Irak Merkez Bankas.

Irak Yatırım Yasası.(2015).*Yatırım Web Sitesi İçin Genel Otoritesi*,50,1 Kasım 2015.

Jassim, M. S. (2017). 2003'ten sonra Irak'ta doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki bir gerçeklik ve hırstır. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20,71-78

Kadhim, H. Y. (2016). Measuring the impact of country risks on foreign direct investment A study in selected Arab countries for the period (2000-2014). *The Iraqi Magazinje For Managerial Sciences, 12*(48).

Kemal, B. (2006, 4 Kasım). Yatırım yasası taslağının okunması . *El-Sabah gazetesi*, s. 5.

Khadir, H. (2004). Doğrudan yabancı yatırım: giriş ve sorunlar. *Köprü Geliştirme Dergisi*,10(7)58-95

Khalef, F. H. (2004). *uluslararası finans* , Amman: Al-Warraq Yayıncılık ve Dağıtım Vakfı Yayınları.

Koçsoy, M. (2015). *Enflasyonun finansal tablolar ve maliyetler üzerindeki etkilerinin genel fiyat düzeyi muhasebesine göre düzeltilmesi ve bir uygulama* (doktora tezi). Anadolu Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.

Kurtaran, A. (2007). Doğrudan Yabanci Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(2), 367-382.

Maaruf, H. (2005). *makroekonomik analiz* , Amman: Dar Al-Safaa Yayınları.

Mabruk, N. A. (2007). *Yabancı yatırımların ekonomik etkileri* , İskenderiye: Dar Al-fikr Al- jamiei Yayınları.

Mahdi, H. K., Hamza, A. R., & Sabti, Y. M. (2021). The Role of Foreign Direct Investment in Achieving Sustainable Development in Iraq: An Analytical Study for The Period of 2010-2018. *South Asian Journal of Social Science and Humanities, 2*(6), 1-13.

Muhammed, A. H. (2005). *Arap ekonomik ortamında doğrudan ve dolaylı yabancı yatırımın belirleyicileri* , Mısır: Dar Al-jamiea Yayınları.

Muhammed, N. N. (2019). Irak'ta doğrudan yabancı yatırımı teşvik etmede vergi harcamalarının rolü. *Finansal Muhasebe Çalışmaları Dergisi*, (özel)

Muhammed, S. A. & Riyad, M. M. (2013). Yabancı yatırım ve Irak'taki ekonomik kalkınmadaki rolü. *Bağdat Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, (4).

Muhammed, S. H. (2021). Irak'ta yabancı yatırım için yasal garantiler. *AL-Qadisiya Dergisi*, 2(12).

Murad, M. (2003). *Etkililik ve uygulama arasındaki vergi sisteminin etkinliği* , 1.Baskı , cezayir : Dar Homa Yayınları.

OCDE, définition des références détaillées des investissements, internationaux, Paris, 1983, p: 14.

Ramazan, Z. (2007). *Yatırım Yönetimi ,* Ürdün: Dar Al-Wael yayınları.

Salman, M. D., Mohammed, A. H., & Flayyih, H. H. (2021). Financial safety indicators under financial crises and their impact on banking finance: An Applied study in Iraqi banks. *Estudios de Economia Aplicada*, *39*(11).

Saqr, Ö. (2003). *Küreselleşme ve güncel ekonomik sorunlar ,* İskenderiya : Aldar Aljamieya.

Saritaş , M .(2015) . *Makroekonomik Göstergelerin Şirketlerin Finansal Yatırım Kararlarına Etkileri Ve İmalat Sektörlerinde Uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü , İzmir .

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* , İstanbul : Güzem Can Yayınları.

Şehrazat, Z. (2005). Cezayir'de doğrudan yabancı yatırım, gerçeklik ve beklentiler. *İnsan Bilimleri Dergisi*,8(10)17-29.

Şerbetli, A. L. P. (2008). *Makro Ekonomik Göstergelerin Banka Karlılığı Ve Sermaye/Aktif Getirisi Üzerindeki Etkisinin Yapay Sinir Ağları İle Test Edilmesi* (doktora tezi). Marmara Universitesi ,Türkiye.

Tommy, A . (2007) . *Cezayir'deki ekonomik reformlar yoluyla doğrudan yabancı yatırımın gerçekliği ve beklentileri* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Cezayir Üniversitesi , Ekonomi Fakültesi ,Cezayir.

UNCTAD, Examen De La Politique De L'investissement, Algérie Conférence Des Nations Unies Sur Le Commerce Et Le Développement, Nation Unies,Genève, Décembre 2003.

Uras, T. G. (1979). *Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları*, Formül Matbaası.

Yatırım Otoritesi. (2016). *Kürdistan'da yatırım.* Kürdistan: YatırımOtorites.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-2267-9053
Adı Soyadı	Awaz Naji Badal KOSA
Doğum Yeri	Irak
Doğum Tarihi	14.08.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Musul Üniversitesi
Fakülte	Yönetim ve Ekonomi
Bölüm	İşletme

YABANCI DİL BİLGİSİ

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	awazkosa90@gmail.com